

Форма № 24

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної дипломної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Виконала: студентка II курсу, групи МТЕз-110м

Спеціальності: 242 Туризм

Освітня програма: Туризмознавство

Мацук А.Б.

(прізвище та ініціали)

Керівник Зацепіна Н.О.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Соколов А.В.

(прізвище та ініціали)

Форма № 25

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет Міжнародного туризму та економікиКафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесуСтупінь вищої освіти Другий (магістерський) рівеньОсвітньо-кваліфікаційний рівень магістрСпеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ТГРБ

В.М. Зайцева

«___» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Мацук Андріани Богданівни

(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Гірський туризм та напрями його розвитку.
керівник роботи (проекту) Зацепіна Н.О., к.п.н., доц. ,
затверджені наказом закладу вищої освіти від 14 вересня 2021 року № 336
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 13.12.2021 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використанні навчальні посібники, підручники, статті наукових видань, Інтернет-джерела, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографії, законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані та звіти
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
 - 1) Теоретичні основи розвитку гірського туризму.
 - 2) Аналіз сучасного розвитку гірського туризму в Україні.
 - 3) Проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Графічний матеріал кваліфікаційної дипломної роботи має бути: 6 таблиць, 1 рисунок.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної дипломної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Зацепіна Н.О., доцент каф. ТГРБ	01.09.2021	11.10.2021
2	Зацепіна Н.О., доцент каф. ТГРБ	01.09.2021	25.10.2021
3	Зацепіна Н.О., доцент каф. ТГРБ	01.09.2021	08.11.2021
Нормоконтроль	Цвілий С.М., доцент каф. ТГРБ	01.09.2021	19.11.2021

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2021 року**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	01.09.2021	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2021	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну дипломну роботу	01.09-01.10.2021	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2021	виконано
5	Виконання першого розділу	11.10.2021	виконано
6	Виконання другого розділу	25.10.2021	виконано
7	Виконання третього розділу	08.11.2021	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	15.11.2021	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи	19.11.2021	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	22.11.2021	виконано
11	Перевірка роботи керівником	26.11.2021	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	29.11.2021	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної дипломної роботи	03.12.2021	виконано
14	Подання роботи на кафедру	13.12.2021	виконано
15	Захист кваліфікаційної дипломної роботи	22.12. 2021	виконано

Студент

(підпис)Мацук А.Б.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)Зацепіна Н.О.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Актуальність теми. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що сучасний розвиток гірського туризму є однією з наймогутніших галузей, що динамічно розвивається, це високоприбуткова галузь світової економіки, що виступає в числі найважливіших факторів соціально-культурного розвитку територій, країн та регіонів, та сприяє їх сталому соціально–економічному розвитку.

Метою кваліфікаційної дипломної роботи стало вивчення напрямів розвитку гірського туризму в Україні та визначення проблем та перспектив його розвитку. **Завдання:** розкрити сутність, специфіку та вивчити світовий досвід розвитку гірського туризму; дослідити державну політику у сфері розвитку гірського туризму в Україні; проаналізувати Карпатський регіональний туристський ринок та зробити порівняльний аналіз туристської інфраструктури гірськолижних центрів Карпат; на основі визначеного туристично-ресурсного потенціалу розвитку в'їзного туризму в Україні визначити актуальні проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в Україні.

Об'єктом дослідження є гірський туризм в Україні.

Предметом дослідження є стан та напрями розвитку гірського туризму в Україні на сучасному етапі.

Методи дослідження: системний підхід до вивчення проблем розвитку центрів зимового туризму та теоретичний аналіз отриманих результатів, також застосовані такі методи, як систематизація, порівняння, метод аналізу та синтезу, схематичного зображення; статистичного аналізу.

Інформаційну базу дослідження для досягнення поставленої мети у роботі було використано сучасні методи дослідження: системно-аналітичний метод, за допомогою якого було проведено теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок зарубіжних та вітчизняних дослідників,

присвячених проблемам релігійного туризму. Для вирішення окремих завдань використовувалися метод статистичного аналізу, за допомогою якого досліджувалась динаміка, структура та організація релігійного туризму в Україні та за її межами, а також проблемно орієнтований – для наукового обґрунтування напрямків вирішення проблеми розвитку гірського туризму.

Наукова новизна одержаних результатів. До числа найбільш важливих наукових результатів можна віднести те, що було визначено специфіку основних видів гірського туризму, найбільш популярних сьогодні в суспільстві, а також визначено перспективні тенденції розвитку гірського туризму та проблеми, що стримують його розвиток в Україні.

Практична значимість отриманих результатів. Результати досліджень можуть бути використані при розробці гірських турів, а також в процесі розробки таких навчальних курсів «Організація туристичної діяльності», «Історія міжнародного туризму», «Розробка та просування нового туристичного продукту» тощо.

Апробація результатів дипломної кваліфікаційної роботи. Основні результати кваліфікаційної дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково–практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів: «Тиждень науки – 2021» (м. Запоріжжя, квітень 2021р.), Інтеграція наукових досліджень та розробок у практичну діяльність, III Всеукраїнська мультидисциплінарна науково-практична Інтернет-конференція (30 червня 2021, Україна, Харків: Збірник матеріалів – Київ).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури (53 найменування). Загальний обсяг роботи становить 103 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 97 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 1 рисунок.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВТО – всесвітня туристична організація;

грн. – гривень

Держагентство – Державне агентство

Держкомстат – Державна служба статистики

див. – дивись

ін. – інший

км – кілометр;

м. – місто

м – метр;

млн. – мільйон;

НТО – Національна туристична організація

НТУ – нові туристські утворення;

од. – одиниць

осіб – осіб

рр. – роки

табл. – таблиця;

тис. – тисяча;

ФСТУ – федерація спортивного туризму України;

\$ – доллар;

% – відсоток;

°С – градус Цельсія

АНОТАЦІЯ

Мацук А. Гірський туризм та напрями його розвитку.

У роботі охарактеризовано основи розвитку гірського туризму, розглянуто генезу розвитку гірського туризму в світі та в Україні, надано характеристику умов розвитку гірського та гірськолижного туризму, проведено аналіз розвитку сучасних центрів гірського туризму, проаналізовану державну політику у сфері розвитку гірського туризму в Україні, а також зроблено аналіз Карпатського регіонального туристського ринку та порівняльний аналіз туристської інфраструктури гірськолижних центрів Карпат.

Ключові слова: туризм, зимовий туризм, гірськолижний туризм, гірськолижні центри, Україна, сучасний стан, проблеми, перспективні напрями.

ANNOTATION

Matsuk A. Mountain tourism and directions of its development.

Matsuk A. Mountain tourism and directions of its development. The basics of mountain tourism development are described, the genesis of mountain tourism development in the world and in Ukraine is considered, the conditions of mountain and ski tourism development are characterized, the development of modern mountain tourism centers is analyzed, the state policy in mountain tourism development in Ukraine is analyzed. analysis of the Carpathian regional tourist market and comparative analysis of the tourist infrastructure of the Carpathian ski centers.

Key words: tourism, winter tourism, ski tourism, ski centers, Ukraine, current state, problems, promising areas.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ	13
1.1. Сутність та специфіка гірського туризму	13
1.2. Види та світовий досвід гірського туризму	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	43
2.1. Державна політика у сфері розвитку гірського туризму в Україні	43
2.2. Аналіз Карпатського регіонального туристського ринку	53
2.3. Порівняльний аналіз туристської інфраструктури гірськолижних центрів Карпат	60
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	74
3.1. Актуальні проблеми розвитку сфери гірського туризму в Україні	74
3.2. Перспективи розвитку гірського туризму в Україні	82
ВИСНОВКИ	93
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	98

ВСТУП

В Україні туризм почав активний розвиток не так давно в порівнянні з європейськими країнами, проте має величезний туристичний потенціал для розвитку та популяризації на світовому ринку. Україна представляє чималий інтерес для іноземців, і всупереч сформованим у нас стереотипам, щорічно приваблює все більше нових туристів. В Україні є всі передумови для створення прибуткової туристичної бази та підвищення туристичної привабливості: зручне географічне положення; багатий рекреаційний потенціал; велика кількість історичних і культурних пам'яток.

Гострота соціально-економічних та екологічних проблем гірських районів Українських Карпат обумовлена не тільки специфічними умовами гір та пов'язаними з цим труднощами життєдіяльності горян, але й складними проблемами реформування економіки країни та виходу її з економічної кризи. Це стосується як рівня економічного розвитку та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, так і стану демографічних та соціальних процесів і особливо якості життя гірського населення. В даний час гірський туризм – одна з наймогутніших галузей що, динамічно розвивається, високоприбуткова галузь світової економіки, виступає в числі найважливіших факторів соціально – культурного розвитку територій. Це сприяє підвищенню рівня і якості життя населення.

Розвиток туризму, що виявляється в його багатогалузевому характері і тісній факторній взаємозалежності практично з усіма сферами життєдіяльності, дозволяє використовувати туризм як діючий інструмент стимулювання соціально-економічного росту на національному і місцевому рівнях. Усе це визначає необхідність створення соціально-економічних передумов та факторів розвитку гірського туризму, обґрунтування концептуальної моделі формування та реалізації стратегії сталого розвитку гірських територій.

Різні аспекти дослідження даної теми висвітлені в наукових роботах таких вітчизняних та іноземних вчених, як: О. Тимчук, Т.І. Ткаченко, В.С. Качанівський, А. Азар, М.В. Биржаков, А.Б. Добровольська, Л.І. Гонтаржевська, В.С. Борозняк, А.А. Гаспарян, В. Самольотов, Л.Ф. Ходорков, Н.С. Барчукова, А.Ю. Алексанрова, Г.М. Дроздова, А. Загорозній, В.Ф. Кифяк, М.Е. Немоляєва та ін. Останнім часом над вивченням питань ефективного управління та використання потенціалу гірського туризму займається багато науковців, дослідників, практиків; серед них значну активність проявляють науковці кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка»: А. Віндюк, С. Журавльова, В. Зайцева, Т. Бут, Т. Кукліна, О. Корнієнко, Д. Мамотенко, Т. Шелеметьєва, Н. Зацепіна, С. Гресь-Євреїнова, Д. Гурова, С. Цвілій, С. Булатов та інші.

Метою кваліфікаційної дипломної роботи стало вивчення напрямів розвитку гірського туризму в Україні та визначення проблем та перспектив його розвитку.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішується кілька основних задач:

- розкрити сутність, специфіку та вивчити світовий досвід розвитку гірського туризму;
- дослідити державну політику у сфері розвитку гірського туризму в Україні;
- проаналізувати Карпатський регіональний туристський ринок та зробити порівняльний аналіз туристської інфраструктури гірськолижних центрів Карпат;
- на основі визначеного туристично-ресурсного потенціалу розвитку в'їзного туризму в Україні визначити актуальні проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в Україні.

Об'єктом наукового дослідження є гірський туризм в Україні.

Предметом дослідження є стан та напрями розвитку гірського туризму в Україні на сучасному етапі.

Методи та методика дослідження: для досягнення поставленої мети у роботі було використано сучасні методи дослідження: системно-аналітичний метод, за допомогою якого було проведено теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок зарубіжних та вітчизняних дослідників, присвячених проблемам релігійного туризму. Для вирішення окремих завдань використовувалися метод статистичного аналізу, за допомогою якого досліджувалась динаміка, структура та організація релігійного туризму в Україні та за її межами, а також проблемно орієнтований – для наукового обґрунтування напрямків вирішення проблеми розвитку гірського туризму.

У магістерській роботі були використані вітчизняні та світові теоретичні й методичні розробки в області досліджень потенціалу релігійного туризму, матеріали й рекомендації наукових конференцій, семінарів. У роботі використана офіційна нормативно-правова документація з управління туризмом. А також офіційні видання Верховної Ради України та органів виконавчої влади, Державної агенції розвитку туризму України, Міністерства культури та інформативної політики України, статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародних економічних організацій, монографії, наукові публікації, Інтернет-ресурси, власні обстеження.

Наукова новизна одержаних результатів. До числа найбільш важливих наукових результатів можна віднести те, що було визначено специфіку основних видів гірського туризму, найбільш популярних сьогодні в суспільстві, а також визначено перспективні тенденції розвитку гірського туризму та проблеми, що стримують його розвиток в Україні.

Практична значимість отриманих результатів. Результати досліджень можуть бути використані при розробці гірських турів, а також в процесі розробки таких навчальних курсів «Організація туристичної діяльності»,

«Історія міжнародного туризму», «Розробка та просування нового туристичного продукту» тощо.

Апробація результатів дипломної кваліфікаційної роботи. Основні результати кваліфікаційної дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів: «Тиждень науки – 2021» (м. Запоріжжя, квітень 2021р.), Інтеграція наукових досліджень та розробок у практичну діяльність, III Всеукраїнська мультидисциплінарна науково-практична Інтернет-конференція. (30 червня 2021, Україна, Харків: Збірник матеріалів – Київ).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури (53 найменування). Загальний обсяг роботи становить 103 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 97 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та специфіка гірського туризму

На сьогоднішній день існує величезна кількість різноманітних визначень поняття «туризм». Туризм розглядається з різних точок зору, наприклад, Александрова А. Ю. пропонує об'єднати існуючі дефініції туризму в дві групи. Одні з них, робочі, носять вузькоспеціальний характер, стосуються окремих економічних, соціальних, правових та інших аспектів туризму або його видових особливостей і виступають в якості інструменту для вирішення конкретних завдань (наприклад, визначення туризму з метою статистики). Інші, концептуальні, або сутнісні, дефініції охоплюють предмет в цілому, розкривають внутрішній зміст туризму, що виражається в єдності всього різноманіття властивостей і відносин, і дозволяють відрізнити його від подібних, часто взаємопов'язаних, але сторонніх явищ.

Прикладом концептуального визначення туризму можна вважати наступне: «туризм є сукупністю відносин і феноменів, що впливають з переміщення і знаходження людей поза своїм постійним місцем проживання з причин, не пов'язаних з трудовою діяльністю, а з метою задоволення культурних, оздоровчих, релаксаційних, розважальних потреб і заради отримання задоволення, а також з інших причин, якщо вони не пов'язані з отриманням прибутку [33].

Незважаючи на відмінність формулювань, в поняття «туризм» включаються туристські потреби і мотивації, особливості поведінки туристів, їх перебування поза постійним місцем проживання, економічні відносини, що складаються між туристами і виробниками товарів та послуг, взаємодія сфери туризму з оточуючими природним, економічним та іншими макросередовищами [6]. Найбільш повне визначення туризму можна вважати наступне: це тимчасові виїзди громадян і осіб без громадянства у вільний час

з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійних, спортивних, релігійних, ділових, освітніх та інших цілях на термін не менше 24 годин і не більше 6 місяців і без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування [25]. Дане поняття враховує всі ознаки, які відрізняють туризм від подорожі та інших видів переміщень.

Рано чи пізно після напружених трудових буднів кожній працюючій людині потрібен відпочинок. Туризм давно став нагальною необхідністю і невід'ємною частиною життя людини. Рано чи пізно вона відчуває потребу вирушити в подорож. Прагнення людини до різноманітності вражень набуває чітких обрисів, коли вона приходить до рішення провести вільний час поза домівкою, розраховуючи зі зміною місця зняти нервову напругу і втому, спричинені роботою [29].

Який вид відпочинку вибере турист, повністю залежить від його переваг і мотивів – це може бути пасивний, активний або комбінований вид відпочинку. Активний відпочинок сприяє рекреації, так як являє собою:

- зміну виду діяльності (завдяки науково-технічному прогресу велика частина видів діяльності не вимагає активного фізичного навантаження);
- проведення вільного часу поза міською межею, що сприяє оздоровленню організму людини на фізіологічному та психологічному рівнях.

Основними мотивами до здійснення активних подорожей є відпочинок, дозвілля, розвага, а також заняття спортом. Активний відпочинок – це адреналін, яскраві емоції, подолання себе на шляху до мети, нові думки, почуття, знання. Це один із наймасовіших і цікавих напрямків туризму в світі. Щороку мільйони людей віддають перевагу саме активним видам відпочинку. Взимку, наприклад, найбільш популярні сноуборд, гірські і бігові лижі. Любителів снігових схилів і гірського повітря з кожним роком стає все більше. Літні види відпочинку представлені набагато ширше. Активний відпочинок на землі – це маунтінбайк, велосипедні та кінні

прогулянки, туристські походи, альпінізм, спелеотуризм, полювання, риболовля. Шанувальники водних видів відпочинку вибирають, наприклад, віндсерфінг, каякінг, яхтинг або дайвінг. Кількість дайверів у світі, до речі, стрімко зростає. Якщо ще півстоліття тому їх налічувалося кілька сотень, то сьогодні дайверів – любителів вже майже 20 мільйонів. Активний відпочинок буває і в небі – це стрибки з парашутом, польоти на дельтапланах або парапланах [43]. Серед різних видів активного відпочинку гірськолижне катання найбільше залежить від природних умов. Першорядне значення має наявність протягом чотирьох п'яти місяців в році щільного сніжного покриву. Іншими факторами, які зумовлюють зручності і привабливість гірськолижного відпочинку, є: висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавинної і селевої небезпеки і, безумовно, різноманітність і унікальність ландшафтів. Кількість випадного снігу залежить не тільки від висоти, але і від розташування району, близькості його до моря, спрямованості гірських хребтів, рослинності.

Гірський туризм має більш тривалий сезон, ніж курортно-рекреаційний. Одним з головних факторів хорошого самопочуття є повітря, яким ми дихаємо. Гірське повітря добре впливає на здоров'я людини. Це пов'язано з багатьма факторами. По-перше, гірське повітря чистіше міського, тому що містить набагато менше пилу. Практично немає в ньому так само і різних промислових відходів і вихлопних газів, хоча говорити про абсолютну чистоту повітря гір теж не можна, адже повітряні маси постійно перемішуються.

Властивості повітря гір дивовижні. У горах набагато сильніша сонячна радіація. Це пов'язано з більшою прозорістю повітря, так як з висотою знижується щільність повітря, вміст в ньому пилу і парів води. Сонячне випромінювання вбиває багато шкідливих мікроорганізмів, що існують в повітрі, і розкладає органічні речовини. У цьому воно схоже за дією на

ультрафіолетові очищувачі повітря. Крім того, сонячна радіація іонізує повітря, сприяючи утворенню негативних іонів кисню і озону. При зниженому атмосферному тиску в гірському повітрі міститься менше кисню, що, як не парадоксально, також позитивно впливає на здоров'я людини.

Гірське повітря, його властивості благотворно впливають на загальний стан організму: в результаті перебування в умовах гірської атмосфери поліпшується робота дихальної, серцево-судинної і центральної нервової систем, стимулюється робота кісткового мозку як кровотворного органу, підвищується вміст еритроцитів і гемоглобіну в крові, нормалізується функціонування киснетранспортних систем. В результаті у людини підвищується загальне самопочуття, працездатність і імунітет. Гірські курорти надають чудову можливість випробувати на собі цілющі властивості гірського повітря. З кожним днем зростає попит на туризм вражень: втеча від міської суєти, жага вражень, фізичної активності на свіжому повітрі. Основні види – це трекінг пішки або верхи, рафтинг, гірськолижний спорт, походи на гірських велосипедах і т.д. особливу позицію займає гостро пригодницький туризм: альпінізм, полювання, трекінг по льодовиках, гірськолижний спорт з доставкою туристів до місця катання на вертольотах.

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою м'язової сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості в умовах високогір'я [19]. Дане визначення дублюють різні джерела. Сагінтай кизи Е. у своїй книзі «Гірський туризм» дає таке визначення гірському туризму – це одна з категорій спортивного туризму, туристські подорожі, що проводяться в гірських територіях, які пов'язані з ризиком проходження гірського рельєфу (схилів, гребенів, льодовиків і перевалів) на висоті не менше 3 тис. метрів над рівнем моря, а так само подоланням гірських потоків. Даний вид туризму дає можливість будь-якій людині, незалежно від її фізичної підготовки, спробувати себе в цьому цікавому виді активного відпочинку. Завдяки різним видам гірського

туризму, кожен зможе знайти собі захоплення до душі, що відповідає його вимогам і запитам. Головною перешкодою в гірських походах вважаються перевали, їх кількість і категорія складності, складність всього маршруту. Так само до гірського туризму відноситься і гірськолижний туризм, який є одним із найпоширеніших видів даної категорії.

Для гірського туризму характерні:

- великий обсяг фізичних навантажень на організм при зниженому атмосферному тиску і високому рівні сонячної радіації;
- необхідність долати перешкоди із застосуванням різноманітних засобів і прийомів пересування і страховки;
- спеціальна тактика проходження маршруту [46], що, безсумнівно, матиме позитивний ефект з точки зору відновлення фізичного та емоційного стану туриста як основних критеріїв рекреації.

У більшості населення гірський туризм асоціюється з походами по гірських місцевостях: альпінізм, трекінг, хайкінг, що відносяться до гірничо-пригодницького туризму. На сьогоднішній день у всіх країнах є гірськолижні бази, які відвідуються як внутрішніми, так і міжнародними туристами. В даному виді спортивної та туристської діяльності можна виділити власне лижний спорт і катання на сноубордах. Сьогодні отримує розвиток і популярність екстремальний лижний туризм, де лижників доставляють на вершину гірського схилу вертольотом, а потім вони спускаються на лижах або сноуборді самотійно. Гірськолижний спорт відноситься до елітних і дорогих видів спорту та активного відпочинку. Всі перераховані вище види гірськолижного туризму, альпінізм, спортивне полювання, велотуризм, рафтинг можна віднести і до гірничо-спортивного виду туристсько-рекреаційної діяльності, так як ці подорожі вимагають фізичної підготовки і спортивного спорядження [48].

Гірський туризм, в широкому сенсі слова, включає в себе складові різних видів активного туризму, в тому числі сплави по гірських річках,

лазіння в умовах гірського рельєфу, експедиційні походи з вивчення представників флори і фауни відвідуваної місцевості, дослідження складу і походження гірських порід [10].

Одна з основних відмінностей між гірським і пішохідним туризмом (трекінгом) полягає в переважній висоті ділянок шляху над рівнем моря. Маршрути, що пролягають у середньогірному типі рельєфу (до 1500 – 2000 м.н.р.м.), відносяться до розряду піших стежок, оскільки тут меншою мірою простежується вплив висоти на організм людини [38]. Походи в горах мають свою специфіку. Реакція організму людини на висотну гіпоксію проявляється в зміні діяльності її систем. Високі фізичні навантаження, пов'язані з набором висот в горах, є одним із визначальних факторів переналаштування функцій організму. Пов'язане воно з нейтралізацією шкідливої дії гіпоксії і забезпеченням роботи органів і систем в умовах дефіциту кисню. В результаті формується стан фізіологічної адаптації, що називається «акліматизацією».

Висотна акліматизація дозволяє учаснику проробляти максимальну роботу на певній висоті. Важливою і характерною її особливістю є відсутність симптомів гірської хвороби [39]. Взаємодія індивідуальних психофізіологічних особливостей організму і ступеня гіпоксичного впливу, який визначається досягнутою висотою і швидкістю підйому, більшою мірою характеризує такі показники акліматизації як тривалість і ефективність.

У зв'язку з тим, що акліматизація залежить від набору висоти, повністю адаптуючись до меншої висоти, організм забезпечує лише часткову акліматизацію при подальшому підйомі на велику висоту. При кожному наступному наборі висоти процес адаптації поновлюється, проте менш вираженою стає реакція на зміну умов. Вироблені в процесі акліматизації адаптаційні механізми зберігають свою дію лише протягом часу перебування на даній висоті і губляться при поверненні на рівнину. Це явище називається «деакліматизацією».

На думку експертів, втрата акліматизації відбувається зі швидкістю, рівною швидкості її набуття, втрати складуть до 80% через 3 – 4 тижні повернення на рівнину [39]. Акліматизація – це складний багатосторонній процес, він позначається на діяльності фактично всіх органів і систем організму. Однак резерв компенсаторних можливостей має свої межі і носить індивідуальний характер. Проте, прийнято вважати, що при грамотно спланованій і проведеній адаптації, переважна частина людей здатна акліматизуватися до висот до 5500 м над рівнем моря. Компенсаторні реакції прийнято розділяти на екстрені, що розвиваються вже через кілька хвилин перебування в умовах високогір'я, та довготривалі, що вимагають для своєї реалізації днів і тижнів.

У контексті з вищевикладеним варто згадати про ще одну особливість гірського туризму, про ризик виникнення порушення функцій життєдіяльності організму – про гірську хворобу [8]. Гірська хвороба в більшості випадків розглядається авторами як патологія, що включає порушення функцій дихальної системи (гірська хвороба і висотний набряк легенів) і головного мозку (висотний набряк мозку). В основі патогенезу синдромів гірської хвороби лежать гіпобарична гіпоксія і гіпоксемія.

Дефіцит кисню викликає складні взаємини між механічними (підвищення гідростатичного тиску) і біохімічними факторами (медіатори судинної проникності), що призводить до підвищення капілярної проникності (гематоенцефалічний бар'єр, альвеолокапілярна мембрана), супутні набряку мозку і легенів. Нemoжливість компенсувати набряк мозку (зниження компенсаторних можливостей підтримки внутрішньочерепного об'єму) або легенів (порушення транспорту рідини через альвеолокапілярну мембрану) клінічно проявляється як гірська хвороба / висотний набряк мозку або висотний набряк легенів. Поява симптомів гірської хвороби є лімітуючим фактором у питанні популяризації та поширення серед населення гірських туристських походів на висотах понад 2500 м. [36].

За різними даними частота розвитку при цьому симптомів гірської хвороби варіює від менше 10% до більше 90%, подібні показники по висотному набряку мозку і легенів – від 0,01% до 31%. Простежується закономірність збільшення тяжкості протікання синдрому з висотою і швидкістю набору висоти, ці фактори посилюють гіпоксію. Частота гірської хвороби у туристів на висотах близько 2500 м становить 20 – 25%, на висоті 4000 м. виростає до 40 – 50%. Коли підйом до висоти близько 4000 м відбувається протягом декількох годин, а не днів, частота розвитку гірської хвороби збільшується до 90 % [45].

Гірський туризм є найбільш небезпечним як серед туристських дисциплін (лижний, водний, пішохідний, на засобах пересування і т.д.), так і серед всіх офіційних видів спорту, у зв'язку з цим при організації туристських походів гостро стоїть питання безпеки учасників.

Під безпекою в гірському туризмі, в першу чергу, мається на увазі особиста безпека учасника, в другу – збереження майна і навколишнього природного середовища. Перебування в гірській місцевості передбачає високий рівень концентрації ризиків, різного роду небезпечних і надзвичайних ситуацій. У контексті з вищевикладеним стає актуальним питання опрацювання тактики і стратегії походу як на етапі планування, так і в процесі проходження маршруту [14]. Під тактикою в гірському туризмі мається на увазі вибір конкретних засобів і шляхів їх застосування при реалізації індивідуальних і командних можливостей учасників для досягнення поставлених завдань.

Формування плану-графіка гірського походу і його подальша реалізація передбачає врахування широкого спектру особливостей перебування в гірській місцевості [49]. Для прийняття необхідних заходів з розпізнання небезпечних ситуацій в гірській місцевості потрібно володіти інформацією про характер і причини тих чи інших ймовірних явищ. До їх числа відносяться гірські річки, схід селів, відкриті і закриті льодовики,

лавинонебезпечні схили, каменепади, землетруси. Не менш важливим фактором виступають кліматичні умови, що швидкоплинно змінюються, такі як висока сонячна активність, пориви вітру, проливні дощі, снігопади, скачки атмосферного тиску.

Серед основних причин виникнення надзвичайних ситуацій і нещасних випадків можна виділити: низький рівень фізичної підготовленості учасників; недостатній досвід інструктора-провідника; порушення дисципліни і самоконтролю стану учасників; спорядження, що вийшло з ладу, або неякісне спорядження; нехтування страховкою; незбалансований раціон і режим харчування; недостатній вміст медичної аптечки; невідповідність екіпіровки погодно-кліматичних умов місцевості [9].

Враховуючи вищесказане, можна виділити загальні правила забезпечення безпеки в горах. По-перше, пересуватися необхідно в складі групи, поділ групи (перевищення норм дистанції між учасниками) і порушення дисципліни неприпустимі. Дотримання даного правила дозволить оперативно і в необхідному обсязі надати допомогу. Інструктор регулює темп руху групи, виходячи з можливостей найповільнішого в команді, призначає направляючого і замикаючого, в результаті їх діяльності здійснюється контроль за пересуванням [27]. По-друге, не рекомендується триматися високого темпу, рух повинен відповідати характеру рельєфу місцевості і сформованим погодним умовам. По-третє, актуальною стає підтримка оптимального режиму навантажень, збалансованого раціону харчування і режиму прийому їжі в залежності від можливості приготування, часу доби і пройденої відстані. По-четверте, регулювання елементів екіпіровки, зміна одягу забезпечать щадну терморегуляцію організму, грамотний режим пиття збереже в нормі водно-сольовий баланс [27].

Якісне опрацювання тактики і стратегії походу на етапі планування, дотримання обраного плану і коригування дій з урахуванням мінливих обставин мінімізують ризик виникнення надзвичайних ситуацій,

забезпечують максимально можливий рівень безпеки. До складових тактики походу відноситься вибір часу подолання перешкод, визначення лінії руху групи на місцевості, часових проміжків і послідовності подолання локальних і протяжних перешкод [7].

До складових тактики також відноситься комплекс заходів з організації бівуака, страховки в ситуаціях, де потрібне забезпечення додаткових заходів безпеки, проведення пошуково-рятувальних робіт при виникненні загроз для здоров'я і життя учасників походу [27].

Рівень тактичної майстерності інструктора є комплексною характеристикою і визначається набором необхідних компетенцій. По-перше, до них відноситься вміння підбирати найбільш оптимальний план-графік, який відповідає заявленій меті походу, а обсяг і інтенсивність фізичного навантаження при проходженні складних ділянок маршруту відповідає рівню підготовленості учасників, як фізичної, так і технічної. По-друге, не менш важливим є вміння планувати запасні та аварійні варіанти проходження шляху в разі виникнення травм, зміни кліматичних умов, зірваної висотної акліматизації та адаптації. По-третє, важливо забезпечувати учасників необхідним набором індивідуального і групового спорядження, засобів зв'язку та ін. По-четверте, необхідна правильна організація харчування, щоб мінімізувати організаційні витрати з приготування їжі безпосередньо в умовах походу і, відповідно, на етапі планування і підготовки постаратися врахувати, як можна більше нюансів. Заключною у цьому списку компетенцій є здатність грамотно розподілити обов'язки в групі і забезпечити високу ефективність і узгодженість діяльності учасників.

Це дозволяє розвантажити інструктора у вирішенні організаційних питань і визначає ступінь залучення учасників туристичної групи в процес [49]. Таким чином, забезпечення максимально досяжного рівня безпеки є «фундаментом» будь-якого тактичного плану, саме тому він залежить від підготовленості учасників, їх матеріальної забезпеченості.

Отже, гірський туризм являє собою походи в гірській місцевості, які пов'язані з подоланням різних ділянок гірського рельєфу, (схили, льодовики, перевали, гірські річки).

Учасники походів можуть переслідувати різні цілі: спортивне досягнення; дослідження будови гірських ланцюгів, льодовиків; відкриття зручних шляхів сполучення в мало досліджених гірських місцевостях; ознайомлення з побутом гірських жителів та інші.

1.2. Види гірського туризму

Відповідно до загальної класифікації туризму, гірський туризм підрозділяється:

- за територіальною ознакою на внутрішній, виїзний та в'їзний;
- залежно від цілей здійснення поїздки – спортивний, екологічний та оздоровчий;
- залежно від термінів тривалості подорожі – короткостроковий (тури «вихідного дня», поїздки на термін до 7 днів), середньостроковий (тури тривалістю від 9 до 12 днів) і довгостроковий (тури на термін від 15 до 30 днів);
- залежно від організаційної форми – організований і неорганізований;
- залежно від ступеня організації туру – масовий та індивідуальний;
- залежно від числа учасників – індивідуальний, сімейний і груповий;
- залежно від віку туристів – дитячий, молодіжний, середня вікова група;
- залежно від засобів пересування – залізничний, авіаційний, автомобільний, автобусний, річковий, піший, лижний, велосипедний, верховий;
- залежно від джерела фінансування – комерційний і соціальний.

До спеціальних видів туризму можна віднести тури, які повністю або частково характеризуються наступними ознаками:

- немасові, досить рідкісні види туризму;
- трудомісткі по створенню кінцевого туристичного продукту;
- капіталомісткі види туризму;
- тури, що поєднують ознаки різних видів туризму;
- нові види туризму, зумовлені вторинними потребами людини;
- види туризму з використанням нетрадиційних джерел фінансування.

Відповідно до перерахованих вище ознак гірський туризм може вважатися спеціальним видом.

Із загальної класифікації туризму можна виділити тільки ті види, які можуть бути застосовані в гірських територіях: гірський екологічний; гірський автотуризм; гірничо-річковий (рафтинг); гірничо-спеліологічний; гірсько-пішохідний (хайкінг і трекінг); гірничо-спортивний; гірськолижний (фрірайд, хеліскі, сноубординг); гірничо-пізнавальний [25].

Критерії до класифікації видів гірського туризму розроблено відповідно до загальних класифікаційних критеріїв визначення напрямів туризму, в рамках яких може розвиватися напрямок гірського туризму (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2. – Класифікація видів гірського туризма
(розроблено та узагальнено автором)

Критерії	Види гірського туризма
1. Географічний принцип	1.1. Внутрішній 1.2. Міжнародний
2. Напрямок туристичного потоку.	2.1. В'їзний 2.2. Виїзний
3. Мета поїздки.	3.1. Рекреаційний 3.2. Оздоровчий відпочинок 3.3. Пізнавальний відпочинок 3.4. Спортивний відпочинок 3.5. Пригодницький 3.6. Екотуризм 3.7. Курортний

4. Спосіб пересування	4.1. Пішохідний 4.2. Річковий 4.3. Велосипедний 4.4. Змішаний
6. Кількість учасників.	6.1. Індивідуальний 6.2. Сімейний 6.3. Груповий
8. Розташування туристичного місця.	8.1. Гірський 8.2. Водний 8.3. Сільський
9. Інтенсивність туристичного потоку.	9.1. Постійний 9.2. Сезонний
10. Ступень підготовки.	10.1. Запланований 10.2. Спонтанний

Слід сказати, що гірський туризм є однією з найрозвиненіших видів спортивного туризму у світі та приваблива альтернатива зимової відпустки. До якого входять не тільки активний відпочинок у вигляді купання в гірських річках, катання на гірських лижах або скелелазіння, але і стандартний, не менш цікавий напрямок так званого екологічного туризму, який полягає у вивченні місцевої природи, фауни та флори під час подорожі. Виділяють декілька основних видів гірського туризму, які активно розвиваються останніми роками по всьому світу. В таблиці 1.3 надано загальну характеристику популярних видів гірського туризму.

Таблиця 1.3 – Загальна характеристика видів гірського туризму
(розроблено та узагальнено автором)

Вид	Характеристика
Альпінізм	Метою цього екстремального виду гірського туризму є подолання перешкод і сходження на вершину гори. Сходження в залежності від складності і протяжності маршруту триває від годин до місяців.
Рафтинг	Класичний рафтинг являє собою сплав по річках на великих надувних безкаркасних судах-рафтах, що мають велику плавучість, надійні, стійкі на воді і зручні для розміщення групи туристів.
Скелелазіння	Це вертикальний підйом в гори (оцінюється категоріями), зазвичай проходить на невеликій висоті, де немає снігу і льоду. Скелі, що

	використовуються для скелелазіння, зазвичай добре очищені.
Хайкінг	Це нетривала піша подорож по гірській місцевості з використанням маркованих і добре підготовлених стежок без нічого.
Трекінг	Це тривала піша подорож по гірській місцевості з ночівлями у встановлених місцях. Трекінг передбачає як наявність провіанту для тривалої подорожі в рюкзаку туриста, так і харчування в кемпінгах, або туристичних притулках, облаштованих на маршруті.
Бекпекінг	Вид туризму, який передбачає вільне переміщення без жорсткої прив'язки до маршруту. Бекпекер може ночувати не тільки на природі, але і в готелях, а також пересуватися на різних видах транспорту.

Продовження таблиці 1.2

Гірськолижний туризм	Гірськолижний туризм належить до спеціальних видів туризму, оскільки є комбінованим видом туризму і включає елементи наступних видів: лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний любительський, екологічний туризм. Гірськолижний туризм - яскраво виражений сезонний вид туризму
----------------------	--

Найбільш популярними видами гірського туризму є наступні:

Альпінізм. Альпінізм в наш час, незважаючи на його небезпеку, набирає все більшої популярності. Метою цього екстремального виду гірського туризму є подолання перешкод і сходження на вершину гори. Зазвичай любителі цього активного відпочинку обирають часом для сходження літню пору, тому що в цей період значно легше подолати намічений маршрут і без максимальних втрат досягти вершини. Альпінізм – вид спорту, що основною метою ставить проходження маршруту, що пролягає через гірську вершину. Зазвичай, технічна частина маршруту буває протяжністю від декількох сот метрів до декількох кілометрів, при цьому на всьому протязі маршруту, як правило, не існує стаціонарних точок страхівки. Сходження в залежності від складності і тривалості траси, може тривати від кількох годин, до кількох днів, тижнів і навіть місяців. Акцентують альпійський і гімалайський стиль сходжень. Альпійський стиль

– це плавний підйом на вершину з усім спорядженням. Гімалайський стиль характеризується попередньою підготовкою шляху сходження, налаштуванням страхувальних мотузок (перил), встановленням проміжних біваків, доставкою спорядження і кисню в ці біваци, що передбачає неоднократні підйоми та спуски з бівака в бівак. Гімалайський стиль – це самотутня облога гори, яка іноді триває 2 – 3 місяці, але саме ця схема дала добитися вершин Евересту та інших восьмитисячників.

З альпінізму проводяться змагання в декількох класах:

- висотно-технічний клас – сходження вище 7000 метрів;
- технічний клас – технічно складні сходження до 7000 метрів;
- скельний клас – проходження чисто скельних маршрутів, наприклад, кримських;
- зимовий клас – сходження, що проводяться в зимовий період час.

Рафтинг (сплав по гірських річках). Не менш небезпечно і не менш захоплююче заняття. Цей вид екстремального спорту з року в рік набирає все більшу кількість прихильників, екстремалів і любителів гострих відчуттів. Для успішного оволодіння «мистецтвом сплаву по гірських річках» потрібен не один день і навіть тиждень. Перш ніж спробувати себе в рафтингу необхідно оволодіти професійними навичками і знати основи техніки безпеки.

Рафтингом можуть займатися різні категорії людей, як ті, хто ніколи не тримав в руках весло, так і досвідчені туристи – водники. Початківці не завжди можуть зорієнтуватися у всій різноманітності турів.

Слід зазначити, що Україна багата водні шляхи якими туристи плывуть, з весни до осені на різноманітних суднах: човнах, яхтах і круїзних суднах, спостерігаючи потихеньку змінні пейзажі які ведуть помірний і спокійний спосіб життя. Ті, хто любить водні види спорту і готові до гострих відчуттів щоб поборотися з водною стихією, вибирають рафтинг.

Класичний сплав – це сплав по річках на великих надувних човнах без каркаса, які мають високу плавучість, надійність, стійкість на воді і зручне розміщення груп туристів (4 – 12 чоловік). З появленням цього виду сплаву на човнах по бурхливих річках додалася велика кількість туристів, які готові випробувати всю напруженість екстремального водного туризму – рафтингу, без особливої підготовки.

В даний час в світі виділяється кілька видів рафтингу. Найбільш поширеною є класифікація, яка ґрунтується на відмінностях призначенні сплавів. Різновиди включають:

- експедиційний сплав. Подорож у наукових цілях групи спеціально підготовлених людей;
- похідний сплав. Туристи що сплаваються річкою, можуть навіть пройтись по тихій воді. Для любителів екстремальних видів спорту часто спеціально прокладають «білі води» – дороги з перешкодами і порогами;
- спортивний сплав. Це чистий вид спорту, де команди змагаються та заробляють очки за свої результати.

Так само, слід зазначити, що рафтинг часто використовують у різних рятувальних операціях.

Область використання рафтинга досить широка, від одноденного сімейного походу по тихій воді, до кількох днів плавання та рятувальних робіт на бурхливих річках. Проте найбільшу популярність рафтинг завоював у так званій «білій воді» – сплав по бурхливій річці з різними перешкодами і порогів.

У зв'язку з останнім, слід зазначити, що рафтинг – це заняття для справжніх екстремалів, але людині, яка ніколи не тримала в руках весла, і не підкорила кілька гірських річок, навряд чи можна пояснити захоплююче відчуття в кінці кожної експедиції. Бризки води, приголомшлива швидкість і адреналін – ось як коротко можна передати атмосферу, що супроводжує кожен спуск по гірській річці. Перший раз можна відправитися в рафтинг-тур

кількома способами, прибитися до фанатів-друзів або по путівці туристичного агентства. Неважливо, як, головне – бути внутрішньо готовим до подолання примх природи і підступних річкових перекатів.

Вирушаючи в сплав, необхідно знати і дотримуватися техніки безпеки, вміти користуватися спорядженням. Зберегти безпеку на маршруті вимагає, крім персонального володіння технікою водного транспорту, а також серйозного психологічного настрою, мислення та командних дій на маршруті, вимагає ретельного підбору особистого та групового засобів спорядження. Найголовніше – застосувати все це на практиці у складних умовах. Відсутність водних шляхів може призвести до втрати спорядження.

Для виходу з аварійної ситуації з найменшими втратами кожен член групи повинен працювати злагоджено, бути готовим допомогти доставити на берег постраждалих, пошкоджену байдарку або спорядження, для надання медичної допомоги. Кожен член групи рафтингу, та група загалом повинні знати та практично вміти долати незвичайні ситуації. Вміння працювати разом, необхідно для забезпечення перевертання каяка. Перевертання каяка або катамарана не вважається аварією, якщо екіпаж справляється із ситуацією самостійно та долає її самотужки. Для проходження складних маршрутів необхідно, обладнати човен кожного учасника індивідуально, використовуючи весь технічний арсенал. При розклинюванні між сплавом і перешкодою, при зависанні в поверхню під водою з непритомністю люди можуть загинути.

Вирушаючи у водний шлях головне правило полягає в наступному – «не потонути і не замерзнути». Для «не потонути» потрібно одягти спеціальний рятувальний жилет і каску. Бурхлива вода в горах, як правило, льодовикового походження, тому друге важливе завдання – не замерзнути. Для «не замерзнути» необхідний спеціальний неопреновий костюм (типу шорти для схуднення або шорти + майка). У цьому костюмі тепло навіть у крижаній воді.

До складу обмундирування професійного водника слід включити:

- комбінезон-гідрокостюм з неопрену;
- вітровку з gore-tex, манжети і комір з неопрену;
- рятувальний жилет;
- каску;
- неопренові шкарпетки (бажано взути їх в спортивне взуття).

Для початківців можна взяти одяг, що не буде сковувати рухи, і місткий рюкзак. Можна взяти штани зі щільної тканини, туристичні черевики, легку спортивну куртку з капюшоном, кілька футболок, нижню білизну, теплий светр, бавовняні рукавички, щоб відразу не натерти руки.

Отже, рафтинг в сучасній сфері сервісу і туризму – це запалюючі пригоди, викид емоцій, перемога над водною стихією, і в якійсь мірі над собою, це згуртування членів походу в команду однодумців, але це ніяк не розважальний атракціон на воді. Рафтинг принципово відрізняється від інших видів водного туризму як видом судна, на якому здійснюється сплав, так і ідеологією. Тут є свої певні правила, які потрібно невідмінно здійснювати.

Скелелазіння. Грубо кажучи, скелелазіння – це вертикальний підйом в гори. Сходження зазвичай проходить на невеликій висоті, де немає снігу і льоду. Цей вид активного відпочинку вимагає частих і наполегливих тренувань як поодинці, так і в команді. Скелелазіння є відмінною заміною наполегливим заняттям в тренажерному залі оскільки є ефективним способом підтримки тіла в формі. Хоча скелелазіння і виділилося як самостійний вид спорту з альпінізму, однак, на відміну від альпінізму, скелелазіння не ставить собі за мету підкорення вершин. Сьогодні скелелазі долають траси на скелях і штучних скеледромах і розгадують складні комбінації рухів. Важливо розуміти, що на відміну від альпінізму скелелазіння є досить безпечним видом спорту. Склі, що використовуються для спортивного скелелазіння, зазвичай добре очищені від рослинності, піску

і живих каменів, а точки страховки заздалегідь підготовлені і є стаціонарними. На штучних скеледромах безпечніше.

Рівень складності трас оцінюється категоріями. У світі існує кілька систем категорювання трас. З них найбільш поширеними є французька та американська системи. В Європі і зокрема в Україні поширена французька система категорій скелелазних трас, де складність позначається цифрою і додатковими літерами А, В або С. Відповідно, траса 5а – проста, траса 5с – вже складніше і так далі, а найскладніша траса на сьогодні – це 9b+ (іноді до категорії для більшої точності додають).

Спортивне скелелазіння сьогодні включає в себе наступні напрямки:

- лазіння на швидкість – олімпійський вид спорту з 2010 року;
- лазіння на труднощі – коли спортсмен лізе з нижньою страховкою і самостійно прокладає мотузку в заздалегідь підготовлені точки страховки;
- болдерінг – проходження коротких і невисоких, але складних і хитромудрих трас, зазвичай не вимагає мотузкової страховки; болдерінг (від англійського слова boulder, що означає «великий камінь») – зародився як лазіння по великих каменях, а не по скелях, причому лізти можна не тільки вгору, але в усі напрямки, аби траса була цікава.

Крім цього, до скелелазіння в цілому можна віднести такі досить екстремальні види, як:

- trad (від слова traditional) – вид лазіння, найбільш близький до альпінізму, де скелелаз сам повинен організовувати собі точки страховки по ходу підйому;
- free climbing – лазіння без страховки;
- deep water soloing – лазіння без страховки над водою – у разі зриву скелелаз просто падає в воду.

Хайкінг (hiking) – це короткий похід високогір'ям по маркованих і добре підготовлених стежках без нічого. У разі хайкінгу ночівля передбачається в кемпінгу (наметі чи будинку), тому турист бере в рюкзак із

собою лише денний запас їжі та води. Іноді походи носять характер подорожі вихідного дня, коли на початку дня людина прибуває в початкову точку маршруту, а наприкінці – залишає фінішну точку (фініш часто співпадає зі стартом). Хайкінг отримав широке поширення на Заході, у зв'язку з обмеженнями вільних відвідувань гірничо-лісистих зон (практично всі ліси відносяться до заповідників, або закриті для вільного відвідування). А також завдяки можливості не віддалятися на тривалий термін від цивілізації.

Трекінг (trekking) – це тривала пішохідна подорож гірською місцевістю з ночівлею у визначених місцях. Трекінг передбачає наявність провізії для тривалої подорожі в рюкзаку туриста, а також харчування в кемпінгах або туристичних притулках, облаштованих уздовж маршруту. Трекінг успішний в Непалі, де майже всі маршрути обладнані туристичними притулками (лоджами). Часто під час трекінгу з собою навіть не потрібно носити намет, ночувати можна в туристичних притулках, дерев'яних будиночках або в наметах в кемпінгах (які стоять там стаціонарно). Це значно полегшує подорож і дозволяє невідготуваним туристам підніматися вище 4000 метрів, що було б набагато складніше при наявності важкого рюкзака за спиною. Слід зазначити, що хайкінг та трекінг носять організований характер, і відхилятися від маршруту часто заборонено (це може бути небезпечним для життя, особливо в Гімалаях). Водночас, заборони на сходження за маршрутом пов'язані і з турботою про природу, щоб мінімізувати збитки від походів для флори та фауни регіону.

Бекпекінг (backpacking) – найближчий вид туризму, що передбачає вільне пересування без жорсткої прив'язки до маршруту. У цьому випадку необхідне спорядження його доведеться брати з собою, але ночувати можна не тільки в кемпінгах. Через обмеження відвідування гірських і лісистих місцевостей цей вид туризму на Заході дещо трансформувався і часто називають безкоштовна мандрівка з рюкзаком на спині без прив'язки до організованих турів в турфірм. Бекпекери можуть ночувати не тільки на

природі, а й у готелях, а також пересуватися різними видами транспорту. Бекпекінг може асоціюватися з вільними подорожами. Дуже часто терміни трекінг, хайкінг та бекпекінг використовуються лише виробниками туристичного спорядження, у той час як туристичні походи (наприклад, походи до Карпат) можуть включати елементи кожного з цих трьох видів туризму.

Екологічний туризм. Екологічний туризм користується попитом у любителів природи і людей, що займаються науковою діяльністю. У походах ведеться дослідницька робота з пошуку мінералів, гірських порід, корисних копалин, вивчення і опису видів тварин, комах і невідомої рослинності. Такі експедиції дозволяють не тільки добре відпочити, а й дізнатися багато нового і цікавого [17]. Екологічний туризм, екотуризм – буквальный переклад англійських «ecological tourism» і «ecotourism».

Термін «екологічний» по відношенню до туризму означає його орієнтацію на екологічні ресурси, «екологічний» – екологічно безпечний туризм. У зарубіжній літературі зустрічаються терміни «зелений туризм», «природний туризм», «м'який туризм». Якщо однією з головних цілей туризму є максимізація прибутку, то у «м'якого» туризму мета – не тільки успішний бізнес, а й турбота про культурне благополуччя туристичних регіонів, щадне використання і відтворення їх ресурсів, мінімізація шкоди навколишньому середовищу. Різноманіттю термінів відповідає широта змісту і множинність конкретних форм діяльності екологічного туризму. Інший вид туризму є протилежністю традиційному туризму. Різниця екологічного туризму – в першу чергу полягає в пріоритеті туристів, які бажають спілкуватися з природою, пізнавати її об'єкти та явища та активно відпочивати на природі. На другий план відступають традиційні розваги і повсякденний комфорт. Зростання екотуризму ґрунтується на прагненні зменшити екологічні зміни.

Екотуризм і екоосвіта нерозривно пов'язані. Туристи знають про природу, тому дбають про неї. Значний внесок екотуризму в розвиток екологічної культури. Основною метою екотуризму є – використання екологічних ресурсів, у тому числі інформаційних. Екологічні ресурси – це відзнака природного балансу компонентів навколишнього середовища (тварин, рослин, ґрунту, клімату, рельєфу, тощо.). Основною вартістю природних ресурсів є природа. Вона приваблює туристів із міст, де постійно люди відчують забруднене повітря, води, шуму, соціальних конфліктів. Використання екологічних ресурсів, відпочиваючи мають оздоровчий і пізнавальний вплив на туристів.

Ще однією характеристикою екологічного туризму – є його стійкість. По-перше, стійкість означає збереження цілісності екологічних ресурсів, і по-друге, традиційного життя екотуристів. Це положення включає промислову діяльність наприклад (рибальство, риболовля, збирання грибів і ягід), оскільки усунення багатьох природних факторів призводить, до дисбалансу і конфліктує з цілями екологічно чистих екотуристів, а з іншого боку – створення інфраструктури, спрямовано не на задоволення потреб комфортного відпочинку, а на захист природного середовища. Відночас, рекреаційна активність інфраструктури екологічно є додатковою. Це означає, що екологічні маршрути створені у тому, щоб контролювати пересуванням туристів, та були для зручної прогулянки; каміни та вогнище потрібні туристам насамперед для того, щоб відпочиваючи не палили вогонь і не вирубували дерева, а в другу чергу – для зручності розваг і т. п.

Відночас екотуризм має сприяти відновленню і збереженню традиційного способу життя місцевих жителів, їхньої культури та етнічних особливостей.

Види екологічного туризму:

– Біотуризм – туризм, об'єктом якого є будь-які прояви живої природи, чи то окремі види, чи біогеоценози.

– Природний туризм – туризм, об'єктом якого є будь-яка природа, як жива, так і нежива (наприклад, печери, гори, водойми). Природний туризм включає в себе біотуризм як один з тематичних напрямків.

Об'єктом екотуризму можуть бути природні так і культурні цінності, природні та природно-антропогенні ландшафти, в яких традиційна культура є казковою з природним середовищем. Систематизація екотуризму за видами транспорту: водний туризм (байдарки, каяк, каное, вітрильний спорт тощо), пішохідний, лижний, кінний, велосипедний, автомобільний, авіаційний.

Все більше розповсюдження приймає агротуризм або агроекотуризм. Це сільській туризм, коли туристи проводять свій вільний час або відпустку в сільській місцевості на фермі чи хуторі. Більшість туристів сподіваються подорожувати з певною кількістю знань і відпочивати на природі. Залежно від призначення екотуризм можна поділити на науковий, освітній та рекреаційний. Невелика частина туристів займається суто науковим екотуризмом. Цей тип є джерелом інформації про далекі та малоосвоєні території, що важливо як для науки, так і для вмілого планування розвитку самого екотуризму.

Майже кожен еко – тур має пізнавальну мету. Об'єкти дослідницького та наукового екотуризму, є одними з найцікавіших для спостережень з точки зору біологічних видів. Екотуристів часто привертають особливі пам'ятки неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші об'єкти (гори, каньйони, печери, озера, річки). Окрім пізнавального, в екотуризмі є рекреаційний елемент, який включає спортивний туризм, альпінізм, лижний спорт, верхову їзду, водні та піші прогулянки та інші види активного та малоактивного відпочинку. Об'єктом екотуризму можуть стати екзотичні рослинні спільноти, наприклад тропічні ліси, весняна пустеля, літня тундра. Але туристів часто притягують своєрідні краєвиди в цілому. До об'єктів пізнавального екотуризму належать культурні, історичні або етнографічні елементи, тісно пов'язані невіддільні з природним середовищем.

Найпопулярнішими екологічними вадами діяльності, є піші прогулянки, спостереження за птахами, зйомка та фотозйомка, екоподорожі, проживання в наметах, відвідування гір і альпінізм, ботанічні тури, археологічний та палеонтологічний туризм і т. д. Тому, екотуризм є одним із найбільш швидкозростаючих напрямків туризму, який не завжди розуміють однаково в різних країнах, і охоплюють області далекі від екологічного напрямку туризму.

Гірський туризм. Гірськолижний туризм є особливим видом туризму, тому що є комбінованим видом туризму і включає основи таких видів: лікувально-оздоровчий туризм, рекреаційний туризм, аматорський спортивний туризм та екологічний туризм. Гірськолижний туризм – чітко виявлений сезонний вид туризму. Цей вид туризму має ряд властивостей, які відрізняють його від інших, більше простих видів. Найперше, потрібно відрізнити властивість розміщення в гірськолижному туризмі. Розташування надається в спеціальних готелях, таких як гірські шале, архітектурно вписаний в навколишній пейзаж. Поруч з готелями повинні обов'язково бути гірськолижні підйомники. Підйомники поділяються на кілька типів. Готелі розташовані неподалік від схилів. За складністю схили поділяються на сині, зелені, чорні та червоні. В гірськолижному туризмі величезну роль у вартісному плані відіграє комплекс додаткових послуг: оренда спорядження, послуги інструктора, ski pass. Незвичайне значення для гірськолижного туризму є також медичне страхування. Як правило, страховий внесок у 2,5 рази вище, ніж для звичайних видів туризму. Не дивлячись на те, що гірськолижний туризм відноситься до дорогих видів туризму, з кожним роком туристи, які запалюються цим видом туризму, все більше зростає.

З усіх видів активного відпочинку гірськолижний спорт максимально залежить від природних умов. Густий сніговий покрив має першорядне значення протягом 4 – 5 місяців у році. Протилежними факторами, що характеризують комфорт і привабливість катання, є висота місцевості та

рельєф, погодні умови під час гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавин і зсувів небезпеки, і звісно різноманітність і унікальність гірськолижних пейзажів. Кількість снігу залежить не тільки від висоти, але і від розташування місцевості, близькості до моря, орієнтації гірських хребтів, рослинності [15]. Для гір головного Кавказького хребта, характерна велика кількість мокрого снігу, що перешкоджає північно західним і південно західним вітрам і змушує сніг вкривати схили гострих вершин. У високогір'ї сніг здувається з опуклих поверхонь сильними вітрами, а на висотах 3000 м утворюються сильні лавини. На вершині старого лісу лавинні сили зникають. Тому найкращі обставини для катання на Кавказі – на висоті від 2000 до 2500 м. На Кавказі немає полярних висот і вітрів, місцями в закутках, на схилах вітрів снігові запаси снігу, дозволяють кататися і в травні.

Найбільше задоволення приносять спуски по легкому пухнастому снігу. У таких умовах майже всю зиму можна їздити в райони, де тривалий час зберігаються низькі температури, на Півночі, на Уралі та в Сибіру. У високогір'ї Кавказу та Середньої Азії ,після снігопаду деякий час залишається холодний пухнатий сніг, особливо на північних схилах. У сонячних горах, сніг швидко тоне навіть на початку та в середині зими, що ускладнює катання на лижах. [44]. Рівний сніг ускладнює катання на лижах, підвищує ризик падіння і до нього важче пристосуватися. Але велика кількість сонячного світла на півдні дає можливість в лютому засмагати і кататися на лижах, підставляти тіло сонячним променям. Там, де дує сильний вітер, сніг швидко твердне, утворює сноубори, які покриваються застругами. Ці умови часто зустрічаються на великій висоті в горах і Альпійській тундрі. А в районах з масовим катанням на крутих схилах сніг стає твердим і крижано холодним від «котіння» лижних туристів.

Ступінь акліматизації залежить від висоти – здатності організму адаптуватися до кисневої недостатності, та іншим особливих умов, характерних для гір. До висоти 2000 м над рівнем моря у людини, якщо із

здоров'ям не має проблем – це зона «індиферентності». Тут адаптаційні реакції організму непомітно. На висотах від 2000 до 4000 м адаптаційні реакції на гіпоксії (кисневої дефіцит) є більш гострими, але резервних можливостей для адаптації середньої людини цілком достатньо. Ця область «повної компенсації». Фізичне тренування на цій висоті будуть легше переносити, якщо лижник акліматизується на менш висотах (наприклад, катаючи на лижах на висоті 1500 – 2000 м) протягом 3 – 5 днів. Ще важче акліматизація проходить на висотах понад 4000 м. Це зона «неповної компенсації», тобто неповне відновлення функцій організму. А тому катання на лижах вимагає особливого схеми, поступових і помірних зусиль і перервів на відпочинок. Порушення цих правил може привезти до появи ознак гірської хвороби, яка часто вимагає евакуації вниз. Мороз, вітер, сонце – фактори, які майже завжди супроводжують катання на лижах. Опиралися їм, пристосуватися, звикнути та систематично брати участь у заняттях і тренуваннях – це шлях до безпосереднього загартовування організму та покращення здоров'я. Це також одна з привабливих сторін привабливих сторін гірських лиж.

Вибираючи траси для катання, необхідно звертати увагу на небезпеку, сходження лавин яка пов'язана не тільки з сильним снігом та іншими погодними умовами, а й з крутизною схилів і характером рослинності. Найбільша кількість сходження лавин характерна для немаркованих схилів з крутим схилом від 25 до 50°. Дослідження кліматичних умов у різних відкритих і закритих гірськолижних зонах показали, що більш за все популярні розташовані на висоті 1500 – 1800 м над рівнем моря, що характеризуються помірно низькими температурами (середня температура січня мінус 5 – 6 °C), тривалим сонячним освітленням (1900 – 2000 годин на рік), сильний снігопад (у смузі освоєння до 3 м), розміщенням місць активних рекреаційних зон подалі від лавинонебезпечних зон [32]. Катання на лижах в основному залежить від природних умов, для різних видів

активного відпочинку. Щільний сніговий покрив особливо важливий протягом чотирьох – п'яти місяців у році. Іншими факторами, які визначають комфорт і привабливість катання є: висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавин небезпеки і, звичайно, різноманітність і унікальність ландшафтів. Як і в будь-якому виді спортивного відпочинку, у гірського туризму є свої точки, в яких займатися ним – суцільне задоволення. Це місця, в яких добре розвинена туристична інфраструктура, є великий вибір маршрутів, а також можливість підібрати оптимальний з них за своїми можливостями та інтересами.

Найбільш відомими центрами гірського туризму можна назвати Гімалаї, Тибет, Альпи, Кавказ, Памір, Аргентинські Анди. Останнім часом стрімке зростання показує Швейцарія. Навіть найменші містечка, які розташовуються в Альпах, пропонують відмінний сервіс і можливості. Те ж можна сказати і про Непал, який несподівано демонструє динамічні темпи розвитку. Стійкі потоки гірськолижників привели до формування спеціалізованих районів гірськолижного туризму. Гірськолижні курорти світу привертають все більше і більше туристів, особливо в зимовий період. Адже краса гір і безкрайнього засніженого простору наповнює нас особливою енергією.

Перша у списку курортів, які можна відвідати з лижами і сноубордом – Австрія. Це невелике альпійське держава в центрі Європи, яке можна всього за 7 – 8 годин перетнути на потязі. Країна входить в Шенгенську зону. Це не тільки батьківщина Віденського вальсу і опер Моцарта, чудових дунайських виноградників і тірольських льодовиків, гостинності і привітності, самобутньої культури, але й ідеальне місце для зимового спорту. Саме тут, в Ст. Антона, в 1901 р. відкрили перший європейський лижний клуб в Альпах. Найвищі траси знаходяться у Франції та Швейцарії, однак там і ціни вище, і кількість охочих прокотитися набагато більше. У Австрії ж чудові схили,

сучасні підйомники, є хороші лижні школи для новачків і прокат добротного професійного обладнання. Загальна довжина трас становить 22000 км, число шкіл – близько п'яти сотень, є 500 природних саних трас і понад 13 тисяч кілометрів доріжок для пішоходів [13]. Також позитивні сторони Австрії як країни гірськолижних курортів – це порівняно невелика вартість проживання, харчування і прокату спорядження.

Наступна країна гірськолижних курортів – Німеччина. Розглянемо основні курорти. Гарміш-Партенкірхен був столицею Олімпійських ігор і зараз є одним з ключових центрів зимового спорту в Німеччині. Берхтесгаден – наступний курорт на базі невеликого німецького містечка, населення якого сягає 25 тисяч осіб, місць у готелях тут рівно стільки ж, а сезон починається на католицьке Різдво і триває до кінця березня. Також комфортні траси і хороші умови проживання Ви зможете знайти в Оберстдорфі і Райт-ім-Вінкль. У Німеччині побудований критий гірськолижний курорт з найдовшим спуском у світі (2100 м). Він відкритий 365 днів у році і являє собою культурно-дозвільний центр, розрахований не тільки на заняття спортом. Курорт пропонує широкі програми відпочинку у вільний від катання час з відвідуванням пивного саду на відкритому повітрі, а також підприємств громадського харчування, об'єктів розваг, дискотеки, розміщених під одним дахом.

До подій на Кавказі популярністю користувалися й гірськолижні курорти Грузії. Тут можна назвати два гірськолижних курорту з хорошим технічним оснащенням і розвиненою інфраструктурою: Бакуріані, відомий ще з часів комуністичного минулого, і Гудаурі, порівняно новий курорт з довгими трасами і австрійським підйомним обладнанням. Відносно оплати послуг і прокату, то тут широке ходіння отримали готівкові долари США, а кредитними картами можна розрахуватися без проблем лише у великих готелях і супермаркетах.

Канада і Фінляндія по праву входять до еліти гірськолижних держав завдяки перемогам спортсменів і зимового клімату, який максимально сприяє розвитку гірськолижного спорту. Найбільш відомі станції лижного катання в Канаді розташовані навколо Монреалю в провінції Квебек. Найбільшим гірськолижним центром з висококласним устаткуванням для справжніх професіоналів і завзятих любителів гірськолижного спорту є Уїстлер, де перепад висот на трасах – понад 1,5 км. Гарні сучасні траси знаходяться також в околицях Калгарі. Фінляндія приваблює туристів усього світу не тільки великими лижними центрами, в яких на вищому рівні обладнані траси для фрістайлу, хаф-пайп, телемарка і стріта, а й відмінним освітленням на трасах у вечірній час, красивими пейзажами і дозволями на будь-який смак після катання на лижах. На кожному з великих курортів в експлуатації постійно задіяно 30 обладнаних схилів та понад 20 підйомників на весь сезон – з початку листопада по травень місяць. Пропонуються також спеціалізовані спуски для дитячого катання, школи з професійними інструкторами, програми навчання для новачків і прокат гарантованого професійного обладнання. Якщо ж туристів не приваблюють парки відпочинку, а лижі та сноуборд вже набридли, то вони можуть спробувати льодовий серфінг, катання на лижах вгору по схилу і їзду під вітрилом по льоду.

Найближча ж країна, здатна запропонувати свої траси любителям лижного спорту, які хочуть виїхати за межі України, – це Польща. Тут перший сплеск захоплення гірськолижним спортом стався ще в 30 рр. ХХ століття. Сьогодні приплив інвестицій і порівняно невисокі ціни при нормальному обслуговуванні забезпечили зростання інтересу з боку тих, хто віддає перевагу сімейний відпочинок на лижах або ж хоче провести відпустку або уїк-енд в хорошій компанії, покатавшись по схилах на лижах чи сноуборді. Гори в Польщі поділяються на кілька гірських областей. Судети, що на південному заході Польщі, відомі своїми курортами

Шклярська Поремба, Карпач, Зеленець [18]. У таблиці 1.4 надано характеристику найпопулярніші гірськолижні курорти Європи.

Таблиця 1.4 – Найпопулярніші гірськолижні курорти Європи.(розроблено та узагальнено автором)

Гірськолижний курорт	Населення	Висота зони катання	Найдовша траса	Довжина трас	Кількість підйомників
Церматт, Швейцарія	5,5 тис	1602 - 3899 м	14 км	330км	61
Кітцбюель, Австрія.	8,8 тис	800 - 2000 м	8 км	181 км	56
Куршевель, Франція.	2,5 тис., зимовий період до 80 тис	1300 - 1850 м	5 км	150 км	65
Кортина-д'Ампеццо, Італія	5,6 тис	1224 - 2828 м	7,3 км	120 км	26
Санк-Мориц, Швейцарія.	5,4 тис	1720 - 3303 м	9 км	310 км	41
Банско, Болгарія	9,2 тис	990 - 2560 м	10 км	48 км	14
Уистлер, Канада	11, тис	675 - 2284 м	11 км	200 км	23
Андорра-ла-Велла,Андорра	22,615 тис	1050 м	8,2 км	200 км	64

Розвиток інфраструктури тут в наявності, до того ж, для трас стали застосовувати системи штучного сніговідтворювання. Бескиди розташовані на кордоні з Чехією, а головним центром гірськолижного туризму тут став Щирк, що у поляків стало своєрідною альтернативою для заповненого іноземцями Закопане. Ну і головний курорт Польщі розташований в Татрах, в гірськолижній столиці Закопане. Хороші умови за цінами та обслуговування в Бещадах на південно-сході Польщі, на основі місцевого центра гірськолижного туризму Устжики Дольне.

Є інші країни, які також розвиваються і модернізуються гірськолижні курорти і лижні центри. Однак через деяких несприятливих зовнішніх чинників, серед іноземних відвідувачів вони не користуються великою популярністю. Їх відвідують в основному місцеві жителі.

Таким чином, гірський туризм – це один із видів спортивного туризму. Це поняття об'єднує різні види активного відпочинку: сплав по гірських річках, скелелазіння, екологічний туризм – експедиційні походи для ознайомлення з тваринним і рослинним світом, вивчення гірських порід. Однак в загальному випадку гірський туризм – це подолання маршрутів, що проходять в гористій місцевості на висоті більше 3000 м над рівнем моря.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Державна політика у сфері розвитку гірського туризму в Україні

Сучасний період розвитку нашої країни характеризується актуальністю пошуку і вдосконалення суспільного виробництва заради збільшення прибутків. Індустрія туризму в цьому напрямку – одна з найпопулярніших, оскільки часто не вимагає великих вкладень.

Можна виділити наступні пріоритети політики держави в галузі туризму: наукове забезпечення туризму, підвищення ефективності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, підвищення рівня підготовки висококваліфікованих спеціалістів, удосконалення системи підготовки кадрів, впровадження та розробка освітніх технологій, що відповідають вимогам сучасності.

Туризм вважається явищем життя суспільства, яке виникло дуже давно і зараз відіграє важливу роль в процесі розвитку економіки світу, адже немає такої країни, яка б не була цікавою туристам. Україна не є винятком, вона є привабливою для громадян інших країн своєю неповторністю та унікальністю. Українському туризму потрібна державна підтримка, оскільки розвинутий туризм може виявитися потужним стимулом для активізації економічного розвитку, сприяти подоланню криз, стати джерелом доходу для охорони навколишнього середовища та соціального розвитку, підтримки культурної спадщини [50].

Україна має всі умови, щоб бути багатою державою – від вигідного географічного положення до глибокої культурної спадщини українського народу. Проте, туристична галузь сьогодні дуже занедбана. Одна з головних проблем – це те, що туристичний сектор не розглядається як можливість швидкого зростання і, відповідно, джерело прибутку. Надзвичайні зусилля,

які ми спостерігаємо сьогодні, часто є поодинокими і часто залишаються незавершеними.

У 2017 році Уряд прийняв Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року [5]. Документ спрямований на створення умов для прискореного розвитку туризму та курортів, перетворення його у високоефективну та інтегровану галузь на світовому індустріальному ринку. Планується реалізувати Стратегію у сферах: забезпечення безпеки туристів та захисту їх прав та інтересів, імплементації нормативно-правових актів ЄС у туристичній сфері, забезпечення комплексного розвитку, у тому числі створити сприятливі умови для залучення інвестицій в туристичну інфраструктуру, покращення підготовки кадрів у туристичній сфері, формування та зміцнення позитивного іміджу України як країни, що приваблює туристів. Акт реалізується за рахунок коштів державного, місцевого бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством, а обсяг фінансування буде визначатися щорічно з урахуванням конкретних завдань та реальних можливостей. Однак у цій стратегії недостатньо уваги приділяється розвитку гірського туризму, який сьогодні є дуже важливим, але його подальше вдосконалення потребує низки дієвих дій з боку держави.

Важко уявити хоча б один населений пункт, у якому б не розвивалася туристична галузь і майже в кожному випадку можна говорити про певну оригінальність та неповторність. Тому необхідно виробити єдині та узгоджені правила, що регулюють це питання на державному рівні, оскільки розвиток туризму має відповідати однаковим світовим стандартам. Одним із шляхів регулювання цього питання є туристична політика. Визначаючи термін «туристична політика», перш за все слід підкреслити, що це політика органів державної влади, орієнтована на розвиток та вдосконалення туризму. Це означає, що туристична політика в основному здійснюється органами державної влади, а тому туристична політика є невід'ємною частиною

державної політики, а також має базуватися на всіх правилах, на яких ґрунтується політика в державі.

Враховуючи положення ст. 2 Закону України «Про туризм», можна сказати, що органи державної влади можуть реалізовувати свою політику в багатьох сферах, зокрема: культурно-освітній, оздоровчій, сільського (зеленого) туризму, гірського та пригодницького туризму, мисливства тощо [1]. Тому державна політика, спрямована на розвиток гірського туризму, є невід’ємною частиною державної політики у сфері туризму і повинна відповідати всім її стандартам.

Для визначення поняття «державна політика у сфері розвитку гірського туризму» необхідно спочатку звернутися до визначення поняття «державна політика», але слід зазначити, що загальновизнаного визначення не існує. Основні наукові дискусії на цю тему зосереджені на таких думках:

- сукупність цілей і завдань, які практично реалізуються державою, заходів, що застосовуються в даному випадку (Н. Р. Нижник, С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко) [40];
- курс дій чи бездіяльності, обраний державними органами для вирішення конкретної проблеми або сукупності пов’язаних проблем (Леслі А. Пал) [42];
- курс дій державних установ, спрямований на конкретну спільноту, який допомагає подолати перешкоди для досягнення конкретних цілей або досягнення цілей чи завдань (Д. Істон) [40].

Державну політику слід розглядати насамперед як скоординовану та цілеспрямовану діяльність органів державної влади в певній сфері, яка може здійснюватися прямо і опосередковано, а тому безпосередньо державну політику можуть здійснювати не лише державні органи, а й інші органи від імені органів державної влади. В загальному слід сказати, що всі громадяни даної країни повинні дотримуватися правил, принципів і вимог громадського порядку. Державну політику необхідно впроваджувати в багатьох сферах

суспільного життя, враховуючи, що туристична галузь є дуже перспективною, але швидко змінюється, оскільки щороку ми спостерігаємо появу нових видів туризму. Тому вона потребує відповідного правового регулювання, а також ефективного та дієвого впровадження на практиці прийнятого законодавства. Тому туристична політика, а потім і державна політика у сфері гірського туризму має бути динамічною та постійно розвиватися [21]. Отже, з одного боку, можна вказати на певне різноманіття, нестабільність туристичної сфери, а з іншого боку, на подальше зміцнення та розвиток видів туризму, що давно існують. Варто зазначити, що найважливішим чинником туристичної політики є вплив влади на розвиток туристичної галузі. У цій дискусії, однак, слід наголосити на визначенні «ефективний вплив» органів державної влади, оскільки лише тоді, коли органи державної влади діятимуть ефективно, дана сфера суспільного життя розвиватиметься належним чином.

В. А. Квартальнов, досліджуючи туристичну політику держави, встановив, що туристична політика держави є своєрідним спектром загальнодержавної політики та діяльності держави, спрямованої на розвиток індустрії туризму та туристичного ринку, удосконалення форм туристичного обслуговування та зміцнення їх політичного, економічного та соціального потенціалу [29].

Визначаючи поняття «державна туристична політика», слід підкреслити, що це передусім єдина, комплексна та взаємоузгоджена система методів і засобів соціальної, економічної, правової, зовнішньої, культурної та іншої політики, яка реалізується прямо і опосередковано органами державної влади з метою ефективного регулювання туристичної галузі.

Проте, визначаючи поняття «державна туристична політика у сфері розвитку гірського туризму», слід мати на увазі, що така політика може бути реалізована багато в чому. Це залежить від рівня, на якому вона реалізується. Таким чином, можна розрізняти туристичну політику держави від

регіонально-туристичної політики окремих підприємств, що займаються туризмом, і в кожному з цих випадків туристична політика матиме свої особливості. Туристична політика держави – це політика органів державної влади, яка має охоплювати всі явища та процеси, що відбуваються на території країни, ефективно їх регулювати, враховувати їх можливу динаміку. Регіональна туристична політика – це політика органів державної влади, яка, з одного боку, повинна ґрунтуватися і відповідати всім вимогам туристичної політики держави, а з іншого – враховувати специфічні культурні, демографічні, історико-географічні особливості країни, області, в якій вона виконується.

Оскільки туристична політика розвитку гірського туризму є частиною державної політики, то вона реалізується на всій території України, але переважно на рівні окремих регіонів, з метою вирішення соціально-економічних протиріч між економічним розвитком та туризмом у регіоні. Основними напрямками політики держави у сфері туризму є захист прав туристів, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту та підтримка внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму, що стимулює приплив інвестицій та інше.

Туристична політика держави у сфері розвитку гірського туризму як система методів, засобів і способів соціального, економічного, правового, зовнішнього, культурного та іншого характеру базується на відповідну стратегію і тактику. Стратегія туризму – це явище, яке займає мало місця в сучасній туристичній доктрині. Стратегія туризму – це розробка загальної концепції розвитку галузі та цільових програм у її рамках, реалізація яких потребує значних витрат часу та фінансових витрат. Основною метою цієї концепції є створення сучасної, високоефективної та конкурентоспроможної індустрії туризму, що надає великі можливості для обслуговування споживачів (як громадян, так і іноземців) та значного внеску в соціально-економічний розвиток країни [29].

Не можна не відзначити дуже тісний зв'язок туристичної політики з туристичною стратегією, оскільки ефективність туристичної політики залежить від правильно побудованої туристичної стратегії, реалізація якої потребує конкретних дій. Саме поєднання цих заходів і називається тактикою туризму. Такою діяльністю може бути, наприклад, створення нормативно-правової бази для розвитку туризму, залучення інвестицій, запровадження суворої системи ліцензування та погодження туристичної діяльності тощо.

Отже, можна зробити висновок, що туристична політика у сфері розвитку гірського туризму є особливим типом державної політики, спрямованої на ефективний розвиток цієї туристичної галузі. З огляду на те, що туристична політика є невід'ємною частиною державної політики, необхідно визначити конкретні чинники, з яких складається туристична політика, а потім і державна політика щодо гірського туризму:

- економічні (макро та монетарна стабільність, зацікавленість держави в розвитку туризму, можливість отримання капіталу для цієї мети, зацікавленість інвестора тощо);
- правові (наявність відповідної законодавчої бази, реальний шанс на імплементацію нормативно-правових актів, відповідність нормативно-правової бази європейським стандартам);
- природні умови країни (наявність унікальних природних ресурсів, пам'яток культури та історії, творів мистецтва, архітектури, живопису тощо);
- транспортні умови (забезпечення розвинутої інфраструктури);
- соціальні фактори (сприятливі умови проживання людей, можливість задоволення туристичних потреб тощо).

Водночас відомий учений М. І. Кабушкін виділив такі елементи впливу на туристичну політику: політика пасажирських перевезень, економічна політика, соціальна політика, регіональна політика, культурна політика та політика дозвілля [26]. Суть економічної політики полягає, перш за все, у

створенні в гірських регіонах позитивного економічного середовища, яке становило б міцну основу для розвитку туризму.

Важливість політики пасажирських перевезень впливає з потреби туристів дістатися до певного місця за певним транспортним сполученням, що в гірських районах є складністю через специфіку регіону. Слід підкреслити, що в туристичній комунікаційній мережі існує нерозривний зв'язок, оскільки без наявності комунікаційних зв'язків туристам буде важко дістатися до туристичного місця, а залучення туристів до країни має вплив як на економіку, так і транспортні сполучення.

Деякі дослідники виділяють три елементи в політиці пасажирських перевезень: по-перше, політика шляхів сполучення, яка визначає розширення і розвиток залізничних мереж, автомобільних і повітряних шляхів, а також окремих річкових шляхів; по-друге, політика щодо транспортних засобів, яка може мати позитивний вплив на туризм завдяки свідомому розвитку транспортного парку країни; По-третє, тарифна політика, яка визначає цінову стратегію громадського транспорту та сприяє розвитку туризму шляхом встановлення диференційованих цін (наприклад, молодь і студенти можуть купувати квитки на поїзд або літак за зниженими цінами) [26]. При формуванні пасажирської транспортної політики для гірського туризму слід враховувати особливий статус гірських населених пунктів.

Соціальна політика — це створення комплексу державних і недержавних заходів, спрямованих на виявлення, задоволення та узгодження потреб та інтересів конкретних груп населення. Соціальна політика складається з таких елементів: законодавче регулювання робочого часу та відпусток, перерозподіл доходів та стимулювання розвитку соціального туризму. Ефектом реалізації соціальної політики є залучення значної частини суспільства до споживання туристичних продуктів (дітей, студентів, людей похилого віку, інвалідів тощо).

Регіональна політика ефективна тоді, коли створює найкращі умови для розвитку туризму в тій чи іншій країні. У країнах зі слабкою економікою регіональна політика відповідає за контроль використання землі та створення туристичної інфраструктури [26]. Деякі дослідники порівнюють регіональну політику з транспортною, але поняття різні.

Культурна політика полягає не лише у формуванні державної політики, яка сприятиме розвитку культурного потенціалу нації, а отже, й залученню туристів, а й у забезпеченні збереження культурної самобутності, традицій та звичаїв населення. Політика дозвілля реалізується через організацію заходів, спрямованих на ефективний, корисний та цікавий відпочинок та розваги. Дослідники виділяють дві основні складові системи дозвіллевої політики: кількісний і якісний. Кількісний показник показує, за скільки часу громадянин може повністю звільнитися від роботи і правильно зайняти свій вільний час. Якість організації відпочинку підвищується, коли комунальна політика приділяє особливу увагу розвитку бібліотек, музеїв, театрів, будівництву басейнів, інших спортивних споруд та зелених насаджень [21].

Туристична політика у сфері розвитку гірського туризму спрямована на ефективне управління туристичною діяльністю на конкретній території. Туристична політика є правильною лише тоді, коли вона ґрунтується не лише на законодавстві даної країни, а й на давно встановлених світових туристичних стандартах (в даному випадку вона проявляється переважно у формі правил, норм та звичаїв), яка має охоплювати не лише всі соціальні процеси, що вже виникають у туристичній сфері, а й передбачати появу нових за певних умов. Специфіка туристичної політики на даному етапі розвитку суспільства полягає також у тому, що вона повинна враховувати сучасні туристичні відносини, до яких можуть входити як люди, пов'язані з туристичною сферою, так і люди, залучені до інших сфер суспільного життя, але зацікавлені в досягненні певної мети (наприклад, туристи).

Державна політика у сфері туризму також має бути виваженою та послідовною, тобто рішення, що приймаються органами державної влади, мають, по-перше, враховувати всі попередні рішення з цього питання, по-друге, ґрунтуватися на вимогах законності, по-третє, мають бути спрямовані на реальне вирішення проблеми. Туристична політика держави реалізується органами державної влади, на які законом покладені ці функції. Слід зазначити, що існує багато елементів туристичної політики, тому що існує багато факторів, які формують її, впливають на неї та допомагають досягти її цілей і функцій. Також розглядається екологічна, інвестиційна, регіональна політика, ЗМІ, реклами туристичного продукту тощо.

Реалізація туристичної політики у сфері розвитку гірського туризму є дуже складним і багатогранним процесом, він охоплює не лише всю систему правил, завдань і функцій, а й дії щодо їх ефективної реалізації. Ці елементи слід описувати за допомогою терміна «механізм реалізації туристичної політики».

Механізм реалізації державної туристичної політики включає: формування, затвердження та виконання цільових програм розвитку туризму на національному та регіональному рівнях; створення законодавства, яке базується на цих програмах, загальновизнаних міжнародних стандартах і принципах; створення та здійснення заходів, спрямованих на реалізацію завдань туристичної політики тощо.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні є реальні можливості для вдосконалення державної політики у сфері гірського туризму. Перші кроки в цій сфері вже зроблені. Зокрема, Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» визначає критерії, за якими населені пункти набувають гірського статусу, встановлює основні принципи державної політики розвитку гірських населених пунктів та гарантує соціальний захист громадян, які проживають в них, навчаються або працюють [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, населені пункти, селища, розташовані в гірських районах, мають слабо розвинені сфери діяльності та соціальних послуг, обмежену доступність транспорту. Для забезпечення соціально-економічного розвитку гірських населених пунктів держава гарантує:

1) виділення бюджетних коштів на розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази пасажирського транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, електричних мереж, радіо і телевізійного мовлення, газифікації та розробки місцевих газових і нафтових родовищ, освіти, охорони здоров'я, культури та комерційні послуги, а також фінансування діяльності з підвищення родючості земель, розвитку та використання туристичних, рекреаційних та лікувальних можливостей гірського регіону;

2) здійснення заходів щодо будівництва виробничої та соціальної інфраструктури;

3) встановлення додаткових зборів з цін на сільськогосподарську продукцію, що виробляється в районах, віднесених до гірських, а виробники цих садиб продають її державі;

4) забезпечення централізованого постачання населення необхідними для життя продуктами в обсязі, визначеному Кабінетом Міністрів України;

5) громадянам встановлюють рахунок за електроенергію, еквівалентний рахунку за електроенергію в гірських районах [2].

Слід також зазначити, що деякі положення Закону України «Про туризм» [1], зокрема ст. 15 та ч. 3 ст. 5 (для фінансової підтримки та ексклюзивної діяльності туроператорів), також слід враховувати гірський фактор. Остання стаття створює великі проблеми для приймаючих компаній у гірських регіонах, оскільки більшість курортів Карпат характеризуються вираженою сезонністю.

При формуванні стратегії розвитку гірського туризму в Україні необхідно враховувати інтереси Європи. Так, угода про співпрацю «Гірський туризм без кордонів» між Карпатською туристичною спільнотою та Саксонською радою з туризму передбачає розвиток гірського туризму без кордонів з промо-турами Україна – Німеччина – Україна для розвитку туризму в Карпатському регіоні. Угода стосується участі України в проекті «Підтримка та розвиток туризму в гірських регіонах Європи», на який Європейський Союз виділив мільйон євро. Проект передбачає розвиток туризму в гірських регіонах п'яти країн та має підписану угоду між Прикарпаттям та провінцією Сучава в Румунії, що дозволяє ознайомитися з досвідом Румунії щодо розбудови сучасної регіональної туристичної інфраструктури, зокрема зеленого та гірського туризму [23].

Слід також враховувати, що гірський туризм представлений багатьма різновидами: велосипедний, кінний, природний, екологічний, парашанеризм, лижний, гірськолижний, альпінізм, пішохідний, автомобільний, моторизований, агротуризм, спелеологічний.

Будь-який вид гірського туризму потребує державного регулювання, охорони та підтримки. Подальший розвиток гірського туризму в Україні потребує не лише наявних соціальних, економічних, політичних та правових передумов, а й зусиль ініціаторів цього руху для поєднання унікального людського потенціалу українських гірських поселень з далекоглядною політикою держави щодо стимулювати відпочинку на селі.

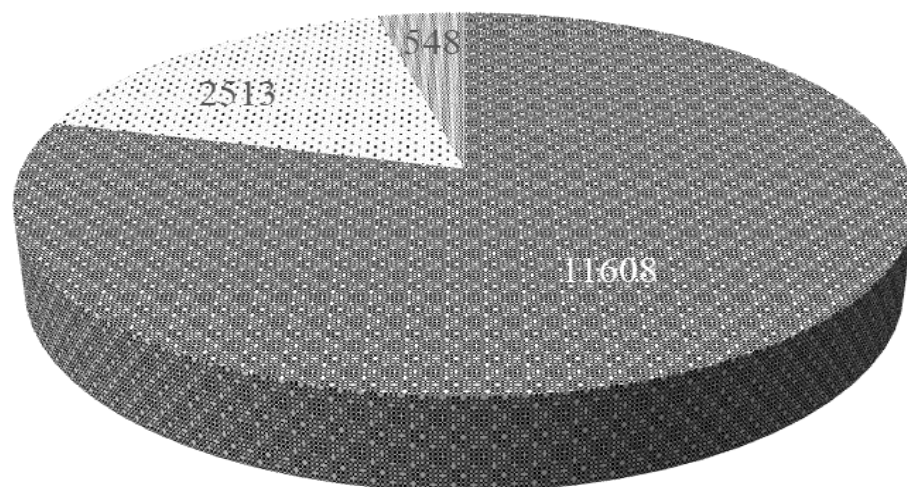
Таким чином, сьогодні в Україні створені всі необхідні умови для розвитку гірського туризму. Подальший розвиток системи управління гірським туризмом має передбачати такі питання, як удосконалення структури управління, реалізація державної політики у цій сфері шляхом координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади та суб'єктів господарювання. Важливо покращувати національну статистику туризму з урахуванням міжнародних стандартів та досвіду інших країн.

Одним із найважливіших напрямів політики держави в туристичній сфері є підвищення ефективності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, створення позитивного іміджу України як туристичної країни та активізація просування національного туристичного продукту в країні та за кордоном за рахунок організаційної та фінансової підтримки підприємств та організацій туристичної галузі центральними та місцевими органами виконавчої влади.

2.2. Аналіз Карпатського регіонального туристського ринку

На думку операторів туристичного ринку офіційна статистика дає неповну інформацію щодо туристичних потоків в карпатському регіоні. Експерти проєктів вважають, що без організації збору та обробки статистичних даних за методологією Всесвітньої Туристичної Організації неможливо розробити якісну стратегію розвитку регіону. За офіційними даними в Карпатському регіоні у 2020 році туроператорами та турагентами було обслуговано 14669 чол., що вдвічі менше, ніж у попередньому році (28044 чол.). Зменшення кількості туристів можна пояснити введенням карантинних заходів і локдауну у 2020 р. через пандемію коронавірусної інфекції COVID-19.

Слід зазначити, що відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2020 р. Карпатський регіон відвідала незначна кількість іноземних туристів – 548 чол., що зумовлено закриттям державних кордонів через розповсюдження пандемії. Кількість виїзних туристів у 2020 р. склала 11608 чол., внутрішніх туристів – 2513 чол. (див. рис. 2.1) [20].

■ Вийзні туристи ▨ Внутрішні туристи ▩ Іноземні туристи

Рис. 2.1 – Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Карпатському регіоні у 2020 році

Аналіз динаміки за офіційними даними в регіональному розрізі показує, що загальна статистика зростає переважно за рахунок Івано-Франківської області (можна припустити, що за рахунок розвитку курорту Буковель). В Чернівецькій області відбувається дуже повільне зростання кількості туристів, а Львівська та Закарпатська області мають скорочення обсягів продажів туристських послуг. При цьому слід зауважити, що Державна Адміністрація Закарпатської області дотримується іншої точки зору щодо місткості ринку та її динаміки. У той же час основними споживачами гірськолижних курортів Українських Карпат виступають найменш примхливі і найменш платоспроможні сегменти ринку.

Аналіз туристичного ринку курорту Славське. Славське – традиційний з часів СРСР гірськолижний курорт України, що в певний час давало йому переваги, враховуючи наявність бренду сформованого в попередні часи. Останнім часом курорт починає втрачати свої позиції найбільшій гірськолижній бази Карпат, поступаючись іншим курортам. За результатами

різноманітних опитувань, на сьогодні Славське сприймається як відносно дешевий варіант без достатньої якості послуг і сервісів.

За показниками якості облаштування спусків і супутніх активному відпочинку сервісів, на думку споживачів Славське поступається курорту Буковель і нічим не відрізняється від інших невеликих курортів в Карпатах. За даними Державної Адміністрації на рік курорт відвідує близько 100 тис. туристів. На думку операторів ринку – близько 1 млн. туристів.

Щодня в зимовий період на курорті відпочиває близько 5000 осіб (у вихідні дні і на свята до 6000 осіб), влітку 2500 – 2700 осіб, у періоди міжсезоння 1100 – 1200 осіб. Згідно концепції генерального плану розвитку Славське до 2020 року курорт повинен приймати до 8000 осіб щодня, тобто прогнозується зростання туристичних потоків на 30 – 33% до 1,3 млн. туристів на рік. Хоча аналіз динаміки туристичних потоків за останні п'ять років свідчить про малу достовірності такого розвитку подій без значних інвестицій в інфраструктуру курорту і підняття його іміджу.

Хоча заявлена потужність 19-ти підйомників на курорті Славське на сьогодні складає 6850 осіб на годину, наявність великих черг на підйомники, особливо на свята і вихідні дні, дозволяє стверджувати, що існуюча потужність є недостатньою для забезпечення комфорту туристів, особливо в разі зростання кількості відпочиваючих. Тому необхідні додаткові інвестиції в устаткування.

Хоча імідж курорту Славське за останній період значно погіршився, в зимовий період курорт працює майже на повну потужність. Можливості для залучення нових туристів технічно відсутні. У разі значного збільшення кількості туристів в зимовий період, курорт не зможе забезпечити їх досить комфортними умовами проживання. З чого випливає необхідність інвестувати в об'єкти проживання і комунальну інфраструктуру. У той же час, в інші періоди наповненість курорту не досягає 50%.

Наявність черг на підйомники вказує на дефіцит потужності і на необхідність інвестицій для покращення комфорту відпочиваючих. Загалом стан гірськолижної інфраструктури в Україні можна охарактеризувати як недостатній. У вихідні та святкові дні на більшості курортів спуски оплачуються в розмірі 200 – 300%. У Славську в час пік очікування в черзі може становити до 2 годин, у Буковелі – 1 година.

Якщо говорити про готелі, то ситуація схожа – нестабільність у високий сезон. Тому дві третини гірськолижних туристів живуть у приватному секторі. Не всі орендні будівлі відповідають вимогам зручності, але вибору немає через відсутність житла. Тому ціни «мізерні». Умови, за яких треба платити 10 євро в день в Словаччині, 15 євро в Австрії, 20 або навіть 30 євро в Українських Карпатах. Існують проблеми з годуванням. Так, у Славську всього 3 ресторани на 300 місць, і це при щоденному напливі туристів у 4 – 8 тисяч.

Сама служба нагорі теж примітивна. Не вистачає барів. Персонал на курортах у п'ять разів менше, ніж вимагають сучасні стандарти індустрії гостинності. В результаті вся послуга зводиться до набору: ліжко, ліфт, мангал і вино. Останнім часом з'явилися комплекси з повним спектром послуг: сауни, басейни, тренажерні зали, бари, казино, нічні клуби. Але це крапля в морі потреб. На найвищому рівні вони здатні обслуговувати лише 5% туристів.

Туристи користуються підйомниками, які тут встановили 20 – 30 років тому. Жодна гірськолижна траса в Карпатах не обладнана за міжнародними стандартами. Для забезпечення безпеки туристів потрібен підхід до управління. Поки що немає навіть структури, що проводить сертифікацію схилів. Сегментація цільового ринку. Дані щодо кількості споживачів послуг лижних курортів значно відрізняються. Різні дослідження оцінюють кількість любителів гірських лиж від 1,3% до 16% населення. Що, швидше за все, обумовлено різною методологією проведення досліджень і труднощами у

формуванні контуру вибірки. Проте всі дослідження однозначно погоджуються, що кількість любителів, як гірських лиж, так і інших видів активного відпочинку в горах поступово зростає на 10 – 15% (за деякими дослідженнями на 20%).

В останні роки гірський туризм стає все більш популярним у світі, і Україна не є винятком. За різними оцінками, сьогодні в нашій країні налічується понад 3 мільйони любителів катання, при цьому щорічний приріст становить близько 8% на рік. Проте місцеві гірськолижні курорти ще недостатньо розвинені і не можуть забезпечити необхідний рівень обслуговування [24]. Близько 10 – 15% з них вважають за краще закордонні гірські курорти. Переважно любителі гірських лиж – це жителі великих міст, у них частину лижників може становити 5 – 10% населення. Власники готелів оцінюють споживачів послуг як населення середніх і великих міст з рівнем доходів середнім і вище середнього, вік може коливатися від 17 до 50 років.

Фахівці поділяють споживачів на кілька груп: професіонали, екстремали, студенти, новачки, сімейні, багаті відпочивальники. При цьому основними споживачами послуг вітчизняних лижних курортів виступають перші три сегментні групи. Три останні групи віддають перевагу закордонним курортам. Основні вимоги у сегмента «багаті» – це елітність курорту, тому дана група відвідує популярні альпійські курорти. Сімейні і відпочиваючі – це сегменти з рівнем доходів вище середнього, основними вимогами висувають: умови для катання, облаштування трас і можливості з організації вечірнього відпочинку (ресторани, шопінг, оздоровчі центри, басейни, банні комплекси та інші розваги).

Слід зауважити, що перші три сегментні групи менше були зацікавлені в якості і обсягах супутніх послуг, основною вимогою виступають можливість швидко і без проблем дістатися до міста відпочинку. Як правило, час перебування на курорті у даних груп відносно невелика (більшість

приїжджає на 1 – 2 дні). За даними представників російських гірськолижних курортів, дані групи не витрачають значних коштів на отримання супутніх послуг (ресторани, готелі, прокат).

Початківці і любителі переважно користуються курортом 5,35 днів, професіонали 5,0 днів. У структурі відпочиваючих, як правило, 15% складають початківці, 70% – споживачі середнього рівня, 5% – професіонали.

За результатами опитування споживачів на гірськолижних курортах була встановлена наступна пріоритетність головних показників якості зимового відпочинку:

- ціна денного абонементу на підйомник;
- максимальний час очікування в черзі на підйомник;
- тип і якість закладів харчування;
- час пішої ходи від стоянки до основних споруд;
- частина території, яка покривається снігом;
- ставлення до відвідувачів з боку обслуговуючого персоналу.

Конкуренція на ринку. Елітні курорти переважно спрямовані на задоволення потреб сегментної групи «багаті». За даними туристичних агентств найбільшим попитом в даному сегменті користуються:

Австрія. Найбільш популярні курорти Зальцбург та Інсбрук. Курорти пропонують ідеальні умови для катання на лижах та багато супутніх послуг (катання на собачих упряжках і санях, тенісні корти, боулінг, термальні джерела та інші). Вартість тижневого туру з проживанням у тризірковому готелі становить близько 620 Євро. Автобусні тижневі тури коливаються в межах 400 – 500 Євро. На думку представників туристичних агентств, враховуючи відносно низькі ціни, курорти Австрії почали залучати не тільки елітний сегмент, але і представників сегментів «сімейні» і «відпочиваючі». Елітні курорти Швейцарії, Франції та Італії. Користуються дуже високим попитом в сегменті «багаті». Місця на ці курорти потрібно бронювати заздалегідь. Ціни коливаються від 1500 до 5000 Євро за тижневий тур, тому

іншим сегментним групам ці курорти недоступні. Закордонні курорти середнього класу. За даними туристичних агентств попит на даний сегмент гірськолижного відпочинку постійно зростає. Зростає і перелік курортів в пропозиціях туристичних агентств.

Найбільш популярними в Україні виступають гірськолижні курорти Польщі. З них туристичні фірми пропонують Закопані, Щирк і Криниця. Словаччина трохи менш популярна, ніж Польща. Мінімальна вартість тижневого відпочинку на лижному курорті становить: 468 Євро – літаком, 399 Євро – автобусом. Гірськолижні курорти Туреччини менш відомі в Україні. Хоча на думку представників туристичних фірм їх популярність поступово зростає, особливо в сегментах «сімейні» і «відпочиваючі». Вартість тижневого туру складає від 697 \$ до 1075 \$ в залежності від якості готелю (у міжсезоння вартість може становити 600 – 800 \$). Найбільш популярні турецькі курорти Паландокен і Улудаг. У вартість путівки включається вартість користування підйомниками (основна відмінність курортів Туреччини від інших).

Крім зазначених і досить популярних на сьогодні гірськолижних курортів, туристичні агентства пропонують тури на курорти Болгарії, Андорри, Фінляндії, Румунії, Чехії та Словенії. Однак, у зв'язку з розповсюдженням пандемії коронавірусу COVID-19, до того популярні напрями гірського туризму сьогодні користуються меншою популярністю в Україні.

2.3. Порівняльний аналіз туристської інфраструктури гірськолижних центрів Карпат

Природно-рекреаційні комплекси Українських Карпат стрімко вдосконалюються: там відкриваються нові готелі, встановлюються підйомники з Італії та Австрії, будуються нові дороги, підвищується рівень обслуговування. Відпочинок в Українських Карпатах не обмежується

сезонами. У зимову пору року переважають гірськолижні походи, у теплу пору року – екскурсії, геотуризм тощо. З'являються нові види турів. Особливо скітури – «гібрид» лижного та гірськолижного туризму, який полягає в підйомі на гору без допомоги підйомника, а потім спуску. Такі тури ідеально підходять для тих, кому набридли звичні доглянуті схили, хто хоче отримати максимум адреналіну від катання та підвищити свою майстерність.

Форми гірськолижного катання та туризму дуже різноманітні. Протягом дня туристи «намотують» більше 15 десятків кілометрів спусків за допомогою підйомників, піддаючи своє тіло великим фізичним зусиллям. Особливо досвідчені лижники відправляються в найвіддаленіші куточки гірських регіонів у пошуках насичених і незабутніх вражень. Вони спускаються найскладнішими і небезпечними маршрутами, які ще не прокладені, в лісах і ущелинах.

У багатьох розвинених країнах індустрія зимового відпочинку займає перше місце в економіці завдяки швидкому розвитку туризму, організації масового відпочинку туристів та забезпеченню необхідного комфорту [31]. Нинішні гірськолижні центри мають систему канатно-крісельних, маятникових і буксирувальних доріг-підйомників, спуски і траси різної складності і довжини, готельні комплекси, схили для учнів, службу порятунку, пункти прокату спортінвентаря, спортивні споруди тощо.

На даний момент лідируючі позиції за кількістю потоків у сфері гірськолижного туризму займають західноєвропейські країни, завдяки розвиненій гірськолижній інфраструктурі, функціонуванню шкіл для інструкторів, які є практично на кожному гірськолижному курорті, відмінній організації рятувальних служб, створення відповідних комфортних умов для туристів, наявності промаркованих і розмічених трас. У Західній Європі добре розроблена система розважально-екскурсійного програмування, щоб задовольнити потреби туристів. Це свідчить про комплексність туристичного продукту. В той же час через низку політичних, економічних та культурних

чинників були розроблені різноманітні відповідні національні системи організації менеджменту гірськолижного туризму. Наприклад, у Західній Європі – змішаний тип адміністративної організації, що включає співпрацю державного управління та приватного підприємництва в розвитку гірськолижного туризму. Головним завданням нашої країни є збільшення надходжень від туризму в економіку регіону. Ця проблема вирішується шляхом планування розвитку індустрії гірськолижного туризму з урахуванням думок місцевих жителів, компаній та інвесторів. Крім того, важливим є проведення заходів, спрямованих на збільшення потоків іноземних туристів; забезпечення самостійності в управлінні готельними комплексами та туристичними компаніями.

В Україні природно-рекреаційні комплекси Українських Карпат, зокрема гірськолижні траси, користуються попитом ще з часів Радянського Союзу. Тоді підйомників не було, і після кожного спуску доводилося самостійно підніматися на гірку, лижі просто кріпилися на звичайне зимове взуття. Сьогодні в цій галузі відбулися кардинальні зміни. Карпати приваблюють усіх без винятку не лише як найкращий гірськолижний курорт, а й свіжим гірським повітрям, гірськими схилами, прозорістю озер та річок, цілющими джерелами та бурхливими водоспадами. Західна Україна, де розташована частина Карпат, рясніє санаторіями, гостьовими будинками та гірськолижними курортами. Саме тут зосереджені найкращі гірськолижні курорти України. Зимові Карпати – це казка під час зимових канікул (особливо для тих, хто проводить зимові канікули в Карпатах на Новий рік, Різдво).

Нині в Україні розвиваються природно-рекреаційні комплекси, існує велика кількість гірськолижних курортів, які відрізняються якістю трас та рівнем обслуговування. Найбільше курортів знаходиться в Івано-Франківській, Львівській та Закарпатській областях, але не відстають і інші регіони, які створюють власні гірськолижні бази. Найкращі перспективи у

Карпатського регіону, який має найсприятливіший рельєф і клімат, завдяки чому утворюється стійкий сніговий покрив. Гори розташовані в 4 областях України: Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій. Область також поділена на дві частини – Закарпаття та Прикарпаття. Закарпаття – це Закарпатська область, а Прикарпаття – Івано-Франківська та Чернівецька області. Частина Львівської області також знаходиться в горах (південна частина). Гори мають низьке вулканічне походження, середня висота близько 1200 – 1400 метрів. Найвища точка біля сіл Ясиня та Яблуниця – гора Говерла – 2061 метр, а поруч – усі двухтисячники Українських Карпат – Петрос, Хом’як, Поп-Іван. Вершини гір покриті снігом близько 5 місяців на рік. Майже в кожному регіоні є місця для катання – гірськолижні курорти і санаторії, які зазвичай знаходяться в місцях, придатних для катання на лижах і сноуборді. Найвідоміші гірськолижні курорти України (див. табл. 2.1)

Найбільший і цікавий курорт – «Буковель». Це якісний сервіс для українців та іноземців, охорона, понад 50 км різноманітних трас, велика кількість досвідчених інструкторів, прокат спорядження, освітлення смуг. Курорт розташований за 110 км від Івано-Франківська. Гірськолижні траси розташовані на схилах трьох гір: Буковель, Чорна Кльова та Довга [41]. Кількість підйомників – 7 канатних доріг (2 бугелі, один 2 – крісельний, три 4 – крісельних, один 3 – крісельний) і 5 мультиліфтів. Завдяки вдалому розташуванню та винятковим кліматичним умовам, на Буковелі рано та у великих кількостях випадає сніг, що в поєднанні з раціональним і ефективним засніженням та підготовкою схилів забезпечує чудовий сніговий покрив, який зберігається з листопада до середини травня.

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика найпопулярніших гірськолижних курортів України (розроблено та узагальнено автором)

	Буковель	Драгобрат	Славське
--	----------	-----------	----------

Довжина трас	300 - 2350 м. Загальна 50 км	Загальна - 10 км	Загальна - 20 км
Кількість трас	63	16	11
Висота зони катання	850 - 1372 метри над рівнем моря	1300 - 1700 метри над рівнем моря	590 - 1232 метри над рівнем моря
Кількість витягів	17	12	8
Нічне катання	Так	Ні	Так
Сезон катання	Грудень - Квітень	Листопад - Травень	Листопад - Квітень
Ратрак	Є	Є	Ні
Класифікація трас	Сині, червоні, чорні	Сині, червоні, чорні	Сині, червоні, чорні

Погоду та сніговий покрив на схилах Буковеля можна дивитися онлайн за допомогою веб-камер, встановлених на схилах. З кожним роком Буковель розширює свої рекреаційні зони. Головна перевага цього курорту в тому, що всі спуски пов'язані один з одним, потрібно лише проїхатися від одного до іншого і насолоджуватися відпочинком. Всі підйомники сучасні, швидкісні, з музикою. На декількох трасах передбачені нічні катання. Передбачена гірка для початківців, майданчик для дітей. Курорт «Буковель» характеризується прекрасно розвиненою інфраструктурою. Це готелі, котеджі, ресторани, льодовий каток, дискотека, магазини, інтернет-клуби, СПА-салони. Буковель як один із найпопулярніших курортів прагне відповідати запитам часу і розвиває умови не тільки для рекреаційного, але і для ділового туризму. У центрі створені всі умови для якісного ділового туризму – цікаві, різноманітні поїздки та дегустації, організація комфортних умов для проведення корпоративних заходів. Активний розвиток ділового туризму в Україні сьогодні стає реальністю, і «Буковель» миттєво реагує на всі зростаючі вимоги до комфорту та рівня обслуговування. Ефективні ділові

заходи, повноцінні та різноманітні розваги – все це забезпечать курортні готелі для корпоративних клієнтів.

Добре обладнані сучасні готелі, в тому числі заслужено популярний «Graal Resort Буковель», пропонують комфортне проживання та ідеальні умови для роботи. Переваги готелю «Graal Resort Буковель» як місця проведення ділових заходів: вдале географічне розташування, відмінний доступ до комунікацій; організація перевезення гостей готелю; розвинена інфраструктура, яка включає комфортабельні номери, ресторан, лаунж-бар, SPA центр (басейн, джакузі, сауна); високий рівень обслуговування, індивідуальний підхід до кожного клієнта, конфіденційність і чесність у ділових відносинах; оптимальні умови для ділового туризму: конференц-зал, обладнаний медіа-центром та оргтехнікою; організоване харчування, банкетне обслуговування, кейтеринг; допомога в організації розважальних програм та екскурсій; акції та знижки.

Відпочинок на гірськолижному курорті «Буковель» корисний для людей різного віку. Клімат Українських Карпат, чисте повітря, джерельна вода, приємні для ока ландшафти в будь-який час року позитивно впливають на всі системи організму. Сьогодні в Україні чотири основні гірськолижні курорти – Буковель, Драгобрат, Славське та Яблуниця. Недалеко від Буковелю є невеликі гірськолижні траси в селі Яблуниця. Яблуниця – знаходиться практично на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей, недалеко від знаменитого Яблунецького перевалу. Відстань до районного центру м. Яремче – близько 30 км. Яблуниця – найвідоміший гірськолижний центр Івано-Франківської області. Там знаходиться 10 бугельних підйомників, довжиною від 100 до 1100 м. (з них 2 в самому селі і 2 безпосередньо на перевалі), траси різного рівня складності, дуже зручний під'їзд до трас. В Україні, на сьогодні, функціонують чотири основні гірськолижні курорти, це – Буковель, Драгобарт, Славське та Яблуниця (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Аналіз гірських курортів України (розроблено та узагальнено автором)

Буковель	Переваги	Недоліки
	Багато добре підготовлених трас. Буковель добре слідкує за станом трас, практично всі траси щоночі обробляються ретраками, тож на ранок зазвичай в гарному стані. Крім того трас багато: близько 50 км, 14 крісельних витяги, вони досить різноманітні: є багато простих схилів для початківців; є і швидкісні та «бугристі» місця, цікаві для більш досвідчених лижників. Завдяки вдалому розташуванню й унікальним кліматичним умовам, сніг у Буковелі випадає рано і у великій кількості, що в поєднанні з раціональною та ефективною роботою із засніження і підготовці трас забезпечує прекрасне сніжне покриття. А наявна величезна системи штучного снігонапилення, що сприяє ранньому розпочатку сезону катання та можливості закінчувати його останнім серед інших курортів.	Високі ціни. Якщо не купувати абонементи на витяги заздалегідь, то ціни досить високі. Також недешево обійдуться проживання, харчування та інші послуги на території курорту. Високий рівень травматизму. Не дивлячись на всі зусилля адміністрації, щодня на Буковелі трапляється багато нещасних випадків різного ступеня важкості. Також варто відзначити, що гладкі круті схили дозволяють швидко розвивати високу швидкість, на якій дуже легко втратити контроль. Траси після обіду можуть вкриватись буграми.
Драгобрат	Різноманітні непідготовлені траси з природнім снігом. Розмаїття схилів справді досить високе. Є і прості схили для початківців, є і круті бугристі ділянки, є різноманітні ділянки для більш досвідчених лижників, є «ялиночки» в яких шикарно кататись по пухляку після снігопадів. Але загалом можна сказати, що Драгобрат подобається лижникам з більшим досвідом катання. На Драгобраті можна піднятись ретраком на Жандарми чи Близницю і насолодитись справжнім фрірайдом крутими схилами. Романтична ізоляція і захоплююча дорога. Драгобрат знаходиться на висоті 1100-1400 м, найвищий витяг веде на висоту близько 1700 м.	Різні витяги – різні скіпаси. Витяги на курорті належать різним власникам, отже кожен продає свої скіпаси. Бугельні витяги і старе обладнання. Всі вони досить старі та знаходяться не в найкращому стані. Особливо хочеться вірити в надійність кріселки, коли вона поскрипує в морозну вітряну погоду на висоті близько 1600 м. Недоглянутість трас. Часом, коли ще мало снігу, на схилах може бути багато каміння. Тут немає аптеки, міліції, пошти, звичних магазинів тощо.

Однак усі траси і підйомники належать різним господарям і знаходяться на відстані один від одного. У цьому селі є прокат спорядження. База відпочинку обладнана паркінгом, камерами схову та медпунктами. Найчастіше люди знімають котеджі в цьому селі, а кататися їздять у Буковель.

У Львівській області є три відвідуваних курорти: «Динамо», «Славське» і «Захар Беркут». Курорт «Динамо» розташований на схилах гори Тросян (1232 м). Кататися можна на будь-якому схилі, є траси різних рівнів складності. Це компактний і зручний курорт. Найближче до Львова розташований курорт «Славське», тому черги там не рідкість, та й підйомники періодично ламаються. На трасах можуть траплятися камені, горби, залисини. Однак у селищі Славське прекрасно розвинена інфраструктура, і туди легко і швидко добиратися як на машині, так і громадським транспортом. Курорт «Захар Беркут» облюбував схил гори Високий Верх (1244 м). На цьому курорті – один з найдовших підйомників, але при цьому він дуже повільний. Інфраструктура розвивається повільно, ціни вищі, ніж у Славському, практично немає черг. Є сині і червоні спуски.

У Закарпатській області розташований відомий у всій Україні курорт «Драгобрат». Особливість цього курорту – він розташований високо в горах, на висоті 1400 м над рівнем моря, і дістатися туди можливо від селища Ясіня тільки на транспорті підвищеної прохідності. Але завдяки такому розташуванню і північним схилам покататися на Драгобраті можна і в травні, коли на інших схилах зеленіє трава і розпускаються квіти.

На Драгобраті буде цікаво лижникові з будь-яким рівнем кваліфікації. Наявність цілини і великого сніжного покриву (до 5 метрів) роблять Драгобрат райським місцем для сноубордистів. До послуг відпочиваючих три підйомники з трасами від 500 м (дитяча) до 2500 м. Загальна протяжність трас – більш 9 км. У червні і першій половині липня можливе катання на сніжниках довжиною до 500 метрів. Траси готуються ратраками. Працюють

освітлені траси. Туристи, які віддають перевагу екстриму, цілинному снігу, воліють приїхати на цей курорт. Однак тут траси не з'єднані в кругову, підйомники розташовані окремо. Більшість трас – червоні. Головна розвага – лазня. Протягом останніх 30 років відсутність снігу, навіть теплими малосніжними зимами, у садибі Драгобрат не спостерігалася. Інший курорт у цій області – «Ізки» на горі Магура. Хороші сині і червоні спуски шириною до 200 м, які закінчуються біля входу в котеджі, гармати для снігоутворення, ретраки. Однак природний сніг випадає рідко [30].

Це короткий перелік основних гірськолижних курортів природно-рекреаційних комплексів українських Карпат. Також є велика кількість одиночних підйомників, влаштованих практично у дворі біля будинку господаря. Незважаючи на особливості клімату та рельєфу, що зумовлюють відсутність постійного снігового покриву на більшій частині території, в тому числі і в зимовий період, в нашій країні є передумови для розвитку зимових видів спорту. Для кожної точки розвитку гірськолижного туризму необхідно виробити власний рецепт успіху.

Славське. Перша письмова згадка про Славське датується 1483 роком. Назва селища пов'язують з річкою Славкою, або «славними» дружинниками князя Святослава, вбитим у 1015 р. братом Святополком. Могила Святослава знаходиться поруч зі Славським, над річкою Опір. Ця річка отримала назву після героїчного опору дружинників Захара Беркута татаро-монгольській орди Батия в 1241 р. Могила Захара Беркута знаходиться на вершині гори в с. Тухля близько Славського.

Історія розвитку туристичного туризму та гірських видів лижного спорту в районі Славських Карпат почалася досить давно, ще в XVIII ст., Коли Галичина входила до складу Австро-Угорської Імперії. Продані графом Потоцьким іншому графові Євгену Кінському – сколівські землі разом з усією Тухольщині перейшли тоді до рук нових підприємців – Гределя І Шмідта. Спритні ділки влаштували тут пансіонати: мальовничі місця, м'який

клімат скликали сюди на забави вельможне панство. Зубожілі верховинці у пошуках кращої долі виїжджали за океан, а фірми Гределя наживали тисячі римських за обслуговування багатих туристів тут будуються готелі, клімато-терапевтична станція, трамплін.

Сьогоднішнє Славське має курортний статус. На його території площею 64 кв. км мешкає 3,7 тис. населення, розташовано 25 туристичних баз та баз відпочинку. Взимку Славське – це просто рай для лижників. Славське – один з найпопулярніших гірськолижних курортів українських Карпат. У Славському прокладено кілька гірськолижних трас європейського значення, функціонують крісельні і бугельні підйомники.

Для гірськолижного відпочинку використовуються гори Тростян, Погар, Менчул і Політехнік. Гора Тростян, висотою близько 1236 м, по складності гірськолижних трас цілком може суперничати з відомими альпійськими гірками. Гора Тростян знаходиться на відстані 2 км від центру села Славське. До нижньої станції крісельної дороги, довжиною 2750 м, туристи можуть доїхати на таксі. Гора Політехнік перебуває при в'їзді в Славське. Ухил гори, довжиною від 600 до 1000 м, шириною 100 – 150 м, з перепадом висот 150 – 200 м, досить пологість, без різких перепадів.

Власники гірськолижних трас в Українських Карпатах докладають великі зусилля, щоб скласти конкуренцію європейським гірськолижним курортам. Однак у багатьох місцях створення необхідної інфраструктури знаходиться в зародковому стані.

Невелике закарпатське село Верхній Студений. До потрібної точки – розташованих на горі лижних баз «Горянка» та «Едельвейс» – трохи більше кілометра, але цей відрізок проїжджають, затамувавши подих: ліворуч обрив, а розкисла дорога вузькувата навіть для повнопривідного авто. «Як дістатися сюди взимку, коли все обледеніє або дорогу занесе снігом?» – цікавимося у місцевого сторожа Василя. «Захочуть – проїдуть!» – філософствує він. За його словами, погана дорога і старенькі підйомники зовсім не відлякують

українців. На високий сезон всі місця на цих базах заброньовані ще в середині літа. Тим більше, пояснюють на базі, дорога – зовсім не їх турбота. Благоустроєм повинна займатися місцева влада, а вони не надто поспішають. І зрозуміло чому: влада в особі сільського голови є «конкуруючою фірмою» – його великий дерев'яний будинок з вивіскою «Номери за прийнятними цінами» знаходиться біля підніжжя пагорба, на якому розташовані вищезазначені об'єкти. Примітно, що як раз ось удома голови і починається цей важкий шлях наверх, до баз.

Втім, як би не наполягала місцева влада і яких би принципів не дотримувалися власники, упорядкована територія, нормальний під'їзд та інші послуги для відпочиваючих – питання часу. Роки, коли туристам доводилося вибирати між дешевим, але не надто комфортним відпочинком на наших гірськолижних курортах та комфортним, але дорогим – на зарубіжних, невідворотно йдуть. У Карпати приходить приватний інвестор. Щоб дізнатися, чим рідні гори порадуять лижників в новому сезоні і з якими проблемами стикається бізнес, який бажає інвестувати в розвиток гірськолижної інфраструктури, журналісти «Експерта» спільно з представниками порталу для автомандрівників doroga.ua оглянули близько півсотні курортів.

Число туристів, що приїжджають на Карпатські гірськолижні бази, щорічно зростає. «Зараз українці все частіше воліють кататися на гірських лижах на вітчизняних курортах. Це і дешевше, і зручніше – як мінімум не потрібно вирішувати візові питання. Більше половини наших клієнтів – ті, хто раніше взимку їздив на австрійські та польські гірськолижні курорти», – погоджується директор готелю «Кам'янка» (що на Синевирському перевалі) Ірина Буртин. За даними групи туркомпаній «Кандагар», в 2010 році кількість туристів, які вирушили на Карпатські гірськолижні курорти, збільшилася в порівнянні з 2009 на 40%. Прогнози туроператорів в нинішній сезон ще більш оптимістичні.

Кількох потужних курортів, на зразок Славського, «Буковеля» і Драгобрата, вже недостатньо для обслуговування всіх бажаючих покататися на лижах, та й ціни там не по кишені студентам і простим трудівникам. Тому в останні роки масово стали з'являтися нові місця відпочинку. Причому навіть криза не зупинила інвесторів. Наприклад, в Шаянах (Закарпаття) багато готелів розширили свої можливості. Зокрема, в нинішньому році запрацює новий комплекс «Ерне-Лаз» з готелем на 36 місць і невелика траса, обладнана двома мультиліфтами. Божевільними темпами розвивається екологічний курорт «Ізки». До прийдешнього сезону там з'являться ще кілька котеджів, готових взяти на постій 90 осіб, а для нічних катань на траси проведуть освітлення. Сніг власник бази гарантує – в цьому році він встановив на схилах сім гармат.

Дуже швидко розвивається комплекс «Плай» у Львівській області, розташований поруч з трасою Київ – Львів – Чоп. Один з гірськолижних курортів Львівщини, який в останні роки активно розвивається і поступово набуває великого туристичного центру, знаходиться в горах на висоті 600 м над рівнем моря біля траси Київ – Чоп в селі Плав'є Сколівського району. Верхня станція підйомника знаходиться на висоті 1060 метрів, навколо відкриваються гарні краєвиди. Курорт «Плай» має шість основних трас різного рівня складності та довжини (за складністю 3 червоні траси (середнього рівня), 2 сині (легкі) та чорні у верхній частині гори (складні)). Зручний під'їзд та якісна дорога приваблюють багатьох туристів, особливо зі Львова та Ужгорода.

В перспективі – створення на базі Плая курорту в Львівській області, який зміг би конкурувати з відомим курортом Буковель та працював би цілорічно. Планується створення спа-центру, музейного комплексу, критого плавального басейну, боулінгових доріжок, відкриття нових кінних та велосипедних маршрутів. Все це в поєднанні з розвинутою інфраструктурою

та помірними цінами має приваблювати численних шанувальників відпочинку в Карпатах.

Кілька хороших гірськолижних баз є в околицях Косова (Івано-Франківська область): «Сокільське» в селі Тюдів, «Мигово» у селі Лопушна, «Перевал Німчич». Гірки там, звичайно, простіші, ніж у Буковелі, а з драгобратськими і зовсім не йдуть ні в яке порівняння. Але для початківців та лижників середнього рівня тут створені всі умови. Так, міжнародні експерти оцінили гідність траси довжиною 1100 метрів в «Мигово», і в лютому тут пройде відкритий кубок слов'янських народів серед параолімпійців. Ці комплекси також пропонують хороший *après ski*: ресторани, кафе, безліч інших спортивних розваг (більярд, пейнтбол, сани, запряжені кіньми, катання на снігоходах).

Наймолодші лижні курорти – «Сонячна долина», «Цецино» – розташовані неподалік від Чернівців. Гарне враження справляє розміщений на 50 га комплекс «Сонячна долина». Гірськолижна частину займає в ньому не більше 15%. Решта площі відведено під лікувально-оздоровчий комплекс з тенісними кортами і волейбольним майданчиком, більярдом та іншими спортивними розвагами. Є стайня і навіть міні-зоопарк. База розташовується на лісовому пагорбі. Звідти і спускаються шість трас, три з яких (по 900 метрів кожна) побудовані до нинішнього сезону. Їх обслуговують два бугельні витяги і один крісельний, а також два мультиліфта. Траси пологі, у хорошому стані, припадуть до смаку початківцям та середнячкам. На кожній станції підйомника в лижників є можливість вибрати будь-який з трьох-чотирьох спусків. Є гармати, ратраки, освітлення для нічного катання. Побудована окрема траса для катання на санках. Взимку один із ставків, наявних на території комплексу, перетворюється на каток.

Правда, через прості траси та нерозвинену інфраструктуру (ресторани і кафе, а також розваги є тільки на території баз) вони поки цікаві лише місцевим любителям лиж. За словами Олега Колодницький, «власника і

директора гірки й підйомників» (так він сам себе назвав) в селі Горбова, знайти нормальні готелі і ресторани можна тільки в обласному центрі. Зате в Горбовому, за твердженням Колодницького, прокладена найдовша в Україні 250-метрова траса для сноубордінга.

Масштабне будівництво ведеться в районі Ужоцького перевалу, на межі Львівської та Закарпатської областей. Лижники зі стажем звикли, що шукати підйомники в цьому районі треба з боку Закарпаття. Але життя вносить свої корективи – курорти в Ужку, Щербина, стрімко деградують або зовсім зникли, а по той бік перевалу національним комітетом спорту інвалідів України за бюджетні кошти зводиться гірськолижний курорт для параолімпійців. Передбачається, що тут будуть не тільки гірські лижі, а й, наприклад, лижні гонки, біатлон. Правда, в нинішньому році курорт навряд чи запрацює. Зараз на в'їзді є тільки пара дерев'яних будівель, а роботи з будівництва будинків із цегли і бетону тільки починаються.

Власники гірськолижних баз запевняють, що у них є всі можливості не тільки повернути українських лижників з європейських курортів, а й скласти серйозну конкуренцію в боротьбі за іноземних туристів. Приватники готові вкладати в інфраструктуру навіть з урахуванням її довгострокової окупності (наприклад, крісельний підйомник завдовжки близько кілометра обходиться в мільйон доларів, а окуповується мінімум вісім – дев'ять років). Але через земельні питання інвестори не поспішають витратитися. Власник підйомника в селі Шешори Василь Якимишин почав облаштовувати схил на горі Ганська більше 20 років тому. Давно б побудував біля підйомника готель і ресторан, але земельні наділи йому доводиться орендувати у односельців. А ось в Яремче, які за часів СРСР був найвідомішим оздоровчим курортом, нові траси та підйомники взагалі не будують. Місто знаходиться на території Карпатського природного національного парку, керівництво якого не дає дозволу на будівництво гірськолижних об'єктів.

У Верховині однойменний лікувально-оздоровчий комплекс років двадцять тому теж справляв зовсім інше враження. Єдина не занадто цікава траса і бувалий бугель належать саме «Верховині». Людей до підйомника возять на конях, запряжених у сані. Коштує ця послуга десять гривень з людини. Причому від поїздки на саних ви напевно отримаєте більше задоволення, ніж від спуску на лижах.

Не краще виглядає турбаза «Теребля» в селі Синевир. Будівля готелю дуже стара і потребує ремонту. Спеціальної техніки для розчищення доріг немає – сніг взимку прибирають самі мешканці лопатами. До спуску йти хвилин двадцять, спеціального трансферу немає. Траса більше підходить для початківців, але вона не дуже зручна: у підніжжя – будинки місцевих жителів, по краях спуску – дерев'яний паркан, на схилі багато дерев. До речі, минулого року через безсніжну зиму тут майже ніхто не катався, а про снігові гармати тут і не чули. Всі ці комплекси знаходяться на балансі різних держструктур і держпідприємств, та їх, мабуть, не турбує плачевний стан баз.

Однак, слід визнати, що приватний капітал пробивається крізь бур'ян пострадянської епохи. Наявність таких гірськолижних комплексів, як «Буковель», «Плай», «Драгобрат», «Красія», дозволяє говорити про те, що вітчизняні лижники зможуть покататися на лижах в рідній країні. А траси, незважаючи на глобальне потепління, стануть «засніжені» – адже це головний фактор бізнес-успіху для всіх власників трас і підйомників. Нарешті, відносна дешевизна українських курортів та відсутність віз приваблюють туристів з ближнього зарубіжжя, нехай навіть українські Карпати дещо невисокі і тут не побудуєш таких довгих трас, як в Альпах.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні проблеми розвитку сфери гірського туризму в Україні

З огляду на невпинне зростання популярності й моди на гірськолижний спорт, а також беручи до уваги виняткові особливості (наявні унікальні природні ресурси і значну освоєність), розвиток гірськолижного туризму в Карпатському регіоні надзвичайно перспективний та економічно доцільний. Безперечно також, що активний розвиток цього виду туризму в Карпатах сприятиме й підвищенню міжнародного авторитету Української держави.

Незважаючи на природну привабливість, легку транспортну доступність, умовно помірні ціни, відсутність мовного бар'єра та інші принади «зелених легенів Європи», більшість українців, залюблених у гірськолижний спорт, все ж таки віддають перевагу подорожам за кордон – до сусідніх Словаччини, Польщі та більш віддалених Туреччини й Австрії. На природне запитання, чому ж вони не обирають Українські Карпати, наші співвітчизники, а також сусіди-росіяни резонно відповідають: замало інформації про курорти та реклами їх, нерозвинена інфраструктура, низький рівень сервісу, зумовлений майже повною відсутністю конкуренції. Та й, зрештою, елементарна інерція подорожей за кордон, укорінена в думці «там краще», яка, своєю чергою, ґрунтується на масовій рекламі вітчизняних туроператорів.

Зауважимо однак, що останні роки позначені-таки певними кроками в розвитку карпатського туризму. Відновлюються наявні бази та готелі, розбудовуються нові туристичні комплекси тощо. Проте дякувати за ці малопомітні на загальнодержавному тлі зміни місцеве населення має передовсім своїм підприємливим землякам, і аж ніяк не київським або ж регіонального розливу владним структурам.

Сфера туризму зазнає збитків глобального масштабу внаслідок запровадження заходів щодо подолання пандемії коронавірусу та невизначеності подальшого розвитку ситуації. 96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень [52]. У 2020 році падіння обсягу міжнародних туристичних прибуттів становило 58 – 78 % порівняно з минулим роком. За оцінками експертів, відновлення попиту до рівня 2019 року займе не менше двох років, водночас авіакомпанії будуть змушені підвищити вартість подорожі в середньому на 43 – 54 % [53].

Поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд. дол. США [22]. Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури. На додачу до поточних та прогнозованих втрат, сфера туризму Українських Карпат минулого року постраждала від низького попиту на гірськолижний відпочинок внаслідок аномально теплої зими.

Обмеження на пересування, які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання попиту на відпочинок в межах України. Саме внутрішній туризм є основним драйвером збереження та відродження галузі. Варто уваги, що провідні туристичні країни Чорноморського регіону (Румунія, Болгарія, Туреччина) також зробили акценти у 2020 р. саме на розвиток внутрішнього туризму, і не лише закликають громадян відпочити на вітчизняних курортах, але й впроваджують заохочувальні заходи. Слід також врахувати можливість залучення туристів із сусідніх держав, зокрема Республіки Молдова та Білорусі, для яких відвідання України має певні переваги: логістична

доступність (особливо для громадян Молдови), відсутність мовного бар'єру, напрацьовані маршрути тощо. Проте практична реалізація цього попиту залежатиме від спроможності налагодити діяльність курортної інфраструктури в умовах протиепідемічних обмежень.

Для створення сучасного гірськолижного центру мало модернізувати підйомники – природні умови гір України вимагають додаткових вкладень в системи догляду за трасами. Але ратраки (машини, які рівняють траси і утрамбовують сніг) можна порахувати на пальцях однієї руки. Машини ці дорогі, тому дрібні інвестори економлять на купівлі, вважаючи за краще б/у обладнання. «Через це ратраки часто виходять з ладу. У Славському та Тисовці було закуплено три ратраки, але потужність їх виявилася недостатньою для наших умов, тому що схили круті і сніговий покрив великий. Хотіли зекономити, а вийшла марна трата грошей.

У країнах Європи гірськолижні курорти – це центри зимового відпочинку, де катання на лижах – не єдина розвага. Але саме такі центри, з відповідною розважальною інфраструктурою, на зразок тієї, що існує в Польщі та Словаччині, і є візитною карткою країни, за якою можна зараховувати її до когорти світових туристичних центрів. В Україні ж, за інформацією Українського гірськолижного клубу, сучасні центри з повним набором послуг (басейнами, казино, нічними клубами, розвагами для дітей) здатні обслужити лише 5% туристів.

Створення подібних комплексів обходиться в середньому \$ 300 – 500 млн., при цьому вкладені кошти окупляться не менше, ніж через 10 – 12 років. До тих пір, поки подібні центри не з'являться в Україні, не слід розраховувати на приплив туристів. Але щоб переламати негативну тенденцію, державі мало вирішити земельне питання.

Для початку не завадило б розробити концепцію розвитку Карпат як центру зимового відпочинку. Це дозволило б уникнути хаотичного будівництва і можливостей для зловживань. Але для цього потрібні

генеральні плани забудови та розвитку гірськолижних курортів, а ними повинна займатися обласна влада.

Якщо влада насправді прагне залучити в рекреаційну сферу багатомільйонні інвестиції, держава повинна взяти на себе частину витрат. У випадку з будівництвом центрів гірськолижного відпочинку мова йде про метеорологічну експертизу. До речі, у Словаччині та Польщі її проводив центральний уряд за рахунок скарбниці. Далі непогано було б регулярно видавати довідник гірськолижних курортів країни, в яких будуть чітко описані метеорологічні умови курорту і його рекреаційні потужності. В Україні такий довідник вперше було видано тільки в 2004 р. і аж ніяк не державними службами, а Українським гірськолижним клубом.

З польських гірськолижних курортів найбільшу популярність в Україні отримав Закопане (Zakopane). Нічим не поступаються йому, але поки мало просуваються нашими турфірмами такі курорти, як Щирк (Szczyrk) поблизу польсько-словацького кордону, Шклярська Поремба (Sklarska Poręba) близько польсько-чеського кордону. Підйом гірськолижної індустрії в Польщі почався в середині 1990, з приходом австрійських і німецьких інвесторів. І тільки після того, як іноземці створили кілька великих центрів гірськолижного відпочинку, заметушилися і самі поляки, почавши будувати поряд курорти поменше. Насправді заманити інвестора виявилось справою нехитрою – державі достатньо було налагодити прозору систему землевідведення, звести до мінімуму кількість контролюючих структур і провести метеорологічну експертизу гірській місцевості.

Що стосується останньої, то в 1998 р. держава видала довідник, який містив дані про кількість опадів в зимовий період в тій чи іншій місцевості. Іншими словами, у інвестора з'явилася можливість визначити тривалість лижного сезону в місці будівництва майбутнього курорту. Не маючи цих даних дуже складно прораховувати окупність проекту.

Система землевідведення в Польщі надзвичайно проста. Це питання знаходиться в компетенції лише однієї структури – гміни (аналог наших сілрад). І тільки у випадку з землями національних парків необхідно отримати схвалення Екологічного комітету (Komitet Ekologiczny). Екологи виступають проти створення курорту – не біда. Інвестору достатньо провести за свій рахунок експертизу про вплив майбутнього гірськолижного комплексу на навколишнє середовище, і якщо вона свідчить про його безпеку, Екологічний комітет просто не має права сказати «ні» (на контрекспертизу в екологів часто немає грошей). Все, що йому залишається, – це регламентувати ширину лижної траси.

У Карпатах постійно зростає туристична активність, це відображається у розбудові туристичної інфраструктури, а також на збільшенні інтенсивності турпотоків. Вплив рекреаційної та туристичної діяльності на навколишнє середовище Карпатського регіону пов'язано з:

- інтенсивною розбудовою туристичної інфраструктури (транспортної, гірськолижної, закладів дозвілля, розміщення та харчування);
- забрудненням поверхневих вод, погіршення якості повітря в туристичних центрах внаслідок надмірного використання транспорту, засмічення територій;
- рекреаційною деградацією ландшафтів та рельєфу, погіршення ґрунтово-рослинного покриву, особливо на гірськолижних трасах та пішохідних зонах.

Основні проблеми, що виникли внаслідок інтенсивного розвитку туризму в Карпатському регіоні:

- інтенсивна розбудова великих туркомплексів, в дуже швидкий спосіб, має значний негативний вплив на навколишнє середовище. Виконуються великі обсяги земельних робіт, вирубуються лісі, проводяться інженерно-технічні роботи. Насамперед, це стосується комплексів «Буковель», «Мигово», «Плай», «Волосянка»;

– обідніння гірських сільських ландшафтів внаслідок урбаністичної забудови туристичних комплексів. Багатоповерхові сучасні готельні комплекси порушують стиль забудови сільських територій та погіршують естетику територій регіону. Це властиво таким курортам як Славське, Косове, Яремча, а також стосується багатьох курортних селищ;

– погіршення стану ґрунтово-рослинного покриву територій, де проходять масові турпотоки. Особливо, на туристичних стежках, відпочинкових майданчиках. Це стосується зелених зон турцентрів, водоспадів, природно-культурних комплексів, поблизу популярних DESTINATION (г. Говерла, водоспад Пробій, Манявський скит та ін.).

На сьогодні також відбувається активна розбудова агроосель, невеликих котеджів та малих пансіонатів. Ця забудова локалізується довкола населених пунктів, біля привабливих природних об'єктів – лісів, річок. Така експансія витісняє сільськогосподарські землі та призводить до обідніння традиційних ландшафтів. На об'єктах ПЗФ також проявляються негативні наслідки туризму. Серед них: надмірне антропогенне навантаження, засміченість найпопулярніших у туристів місць: поблизу озера Синевир, на водоспадах Кам'янка та Урицькі скелі, на горах Говерлі та Скелях Довбуша, на об'єктах Кам'яного кільця. Окрім того, тематичні екоосвітні стежки на територіях об'єктів ПЗФ призвели до нерегульованих турпотоків. Негативно впливають також такі види туризму як автомобільних, особливо джипінг. До небезпечних занять також відносяться фрістайл біля підніжжя Говерли.

Зауважимо однак, що останні роки позначені певними кроками в розвитку карпатського туризму. Відновлюються наявні бази та готелі, розбудовуються нові туристичні комплекси тощо. Проте дякувати за ці малопомітні на загальнодержавному тлі зміни місцеве населення має насамперед своїм підприємливим землякам, і аж ніяк не київським або ж регіональним владним структурам.

Однією з головних проблем є незрозуміла й нестабільна ситуація навколо системи оподаткування. Незважаючи на численні й регулярні обіцянки та запевнення вітчизняних чиновників. Причому інвестиції окупилися досить швидко (протягом трьох-чотирьох років). Навіть послуги дорогих вертолітних бригад, які займаються евакуацією гірськолижників, виправдовують себе за рахунок погашення страховки.

Технічні стандарти облаштування схилів на гірськолижних курортах України абсолютно не відповідають сучасним вимогам. В країні існує лише одна система генерації штучного снігу. Ратраків (машини для вирівнювання та ущільнення снігових схилів) – лише кілька. Підйомники старі. Навіть якщо мова йде про недавно змонтовані витяги, то придбане за кордоном обладнання має вік не менше 20 років [11].

Особливе занепокоєння викликає безпека канатних доріг. Багато туристів отримують травми, практично всі відвідувачі гірськолижних центрів стають свідками аварій. На думку експертів, діючі системи безпеки, передбачені виробником, вийшли з ладу практично на всіх підйомниках і просто відключені. Якщо технічний контроль за станом канатних доріг і передбачений, то він здійснюється формально. Такий стан справ пояснюється тим, що сервісне обслуговування технічного обладнання не виділене в окрему галузь і перебуває у віданні гірськолижних центрів.

Варто зазначити, що більшість українських гірськолижних курортів не може конкурувати з курортами Західної Європи. Саме тому перед усіма гірськолижними курортами постають майже однакові проблеми, але вони відрізняються за масштабом:

- недостатність підтримки гірськолижного туризму з боку органів державної влади та місцевого самоврядування;
- відсутність системи і механізмів впровадження політики менеджменту якості у сфері послуг;

- недостатня послідовність і системність у стратегічному плануванні заходів з розвитку гірськолижного туризму;
- відсутність наступності, міжвідомчої взаємодії та недостатня кількість штатних одиниць у виконавчих органах державної влади та місцевого самоврядування, відповідальних за розвиток туризму;
- недостатньо системне просування як привабливого напрямку для туристів: слабе позиціонування на українському та міжнародному туристичних ринках;
- недостатня опрацьованість у туризмі механізмів державно-приватного партнерства, у тому числі відсутність відповідної законодавчої бази та фінансових механізмів підтримки інфраструктурних проектів, недостатнє державне фінансування туристичної галузі в регіоні;
- брак професійних кадрів;
- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури (недостатність або відсутність засобів розміщення туристського класу і об'єктів дозвілля, незадовільний стан багатьох туристських об'єктів показу, відсутність якісної придорожньої інфраструктури практично на всіх автомагістралях);
- слабкий розвиток транспортної, інженерної інфраструктури туристсько-рекреаційних територій;
- невисока якість обслуговування в гірськолижній тур-індустрії;
- низька конкурентоспроможність туристських продуктів за ціною і якістю.

Ефективне використання природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалу будь-якого регіону в умовах ринкових відносин є вкрай необхідним.

Основними проблемами які стримують розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону є [37]:

- нестабільність законодавчої та нормативно-правової бази, особливо у частині ліцензування використання мінерально-сировинних ресурсів,

- надмірне використання та вичерпання природних ресурсів,
- надмірне використання й порушення відновлення лісових ресурсів,
- знищення та руйнація природних ресурсів внаслідок стихійних лих,
- недостатній нагляд та контроль за використанням природних ресурсів (несанкціонована вирубка лісів, використання кар'єрів, мисливство, рибальство).

Основна частина гірських територій, що розташовані вище 400 метрів н.р.м., є важкодоступними. А тому на повну силу ресурсний потенціал цих гірських територій не використовується. До основних причин проблем розвитку Карпатського регіону, а також причинами погіршення його соціально-економічного та екологічного стану відносяться [35]:

- до цього часу відсутність державної політики, що була б спрямована на комплексний розвиток Карпатського регіону;
- недостатня розвиненість транспортної, комунікаційної, соціальної інфраструктури;
- недостатній рівень використання людського, рекреаційного, туристичного потенціалу для економічного розвитку Карпат;
- часті стихійні лиха – повені та зсуви, що є причиною руйнування комунікацій та інфраструктури регіону, а також подібні явища створюють складності ведення господарської діяльності;
- недостатня кількість медичних пунктів та недостатній рівень якості медичних послуг;
- недостатній рівень інвестицій в регіоні;
- недостатнє та неефективне провадження природоохоронних заходів;
- інтенсивна вирубка лісів;
- недостатній рівень просвітницької діяльності, для створення позитивного іміджу Карпатського регіону.

Подолання проблем дасть змогу вивести рекреацію в Українських Карпатах на якісно новий рівень.

3.2. Перспективи розвитку гірського туризму в Україні

Світова практика показує, що для розвитку регіонального туризму поряд із бажанням місцевого населення необхідна серйозна державна підтримка з важливих питань, без яких ні місцеві влади, ні населення не зможуть розвивати туристичний бізнес, це:

- створення необхідної законодавчої бази;
- розроблення державної політики і цільових програм розвитку туризму в регіонах;
- створення і поліпшення необхідної інфраструктури;
- розроблення форм фінансової підтримки початківців і дрібних підприємців;
- організація навчання як представників місцевої влади, так і самих жителів регіонів [12].

Досвід багатьох країн Європи показує, що розвиток туризму в регіонах позитивно впливає на соціально-економічний та етнокультурний стан населення, оскільки сприяє отриманню додаткових доходів, поліпшенню житлових умов і рівня життя загалом, реабілітації та активації етнічних і традиційних матеріальних і нематеріальних ресурсів.

3 лютого 2021 року Кабінет Міністрів затвердив розроблений Міністерством культури та інформаційної політики України План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму.

Згідно з Планом у сфері розбудови сучасної туристичної інфраструктури буде розроблено Державну цільову програму розвитку внутрішнього та в'їзного туризму «Мандруй Україною».

Протягом 2021 – 2023 років у галузі туризму також планується:

- провести дослідження щодо змін та перспектив розвитку ринку туристичних послуг, вивчення існуючих цільових аудиторій;
- запровадити Єдиний туристичний реєстр – національну систему збору та аналізу туристичних даних;
- створити умови для розвитку конференц-індустрії, зокрема створити Державне конференц-бюро;
- створити і впровадити офіційний багатомовний туристичний портал;
- розвивати туристично-інформаційні центри;
- розвивати і популяризувати в'їзний та внутрішній туризм у рамках проекту «Мандруй Україною»;
- реалізувати проект «Туристичні магніти України».

Проект Концепції Державної цільової програми розвитку внутрішнього та в'їзного туризму «Мандруй Україною» передбачає аналіз та покращення конкурентоспроможності України у світі як туристичної дестинації на основі критеріїв міжнародного рейтингу The Travel & Tourism Competitiveness Index. Зокрема, у межах проекту пропонується визначити пріоритетні цілі, на які будуть спрямовані зусилля та кошти держави задля покращення балу та позиції України в туристичному рейтингу. Наприклад: забезпечення сприятливих умов та середовища, ведення політики в галузі подорожей та туризму, розвиток інфраструктури, культурні та природні ресурси.

Зміни у відповідних напрямках сприятимуть збільшенню туристичних потоків до України, підвищенню рівня ВВП та зростанню в ньому частки надходжень від туризму, створенню додаткових туристичних послуг та нових робочих місць. Це також дасть поштовх до розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інновацій, що сприятиме швидкому розвитку ділового туризму. Окрім того, передбачається відновлення та розбудова інфраструктури, зокрема, навколо туристичних магнітів. Державна цільова програма націлена, зокрема, на підвищення обізнаності потенційних туристів

(як внутрішніх так і в'їзних) про регіональні туристичні магніти та туристичну привабливість України загалом.

Важливою особливістю розвитку туризму в регіонах є можливість особистісного розвитку жителів регіонів. Зокрема, у них з'являється можливість набуття нових знань і навичок, підвищення кваліфікації для організації бізнесу, прийому туристів, організації турів тощо. Дослідження показали, що жителі регіонів готові до навчання й участі в тренінгах та семінарах. Провідна роль і відповідальність в організації цих заходів і здійсненні такої роботи відводиться державі. Розроблення ефективного плану заходів за участю представників як вищих органів влади, так і місцевого самоврядування з метою навчання жителів регіонів підприємницької діяльності в туристичному бізнесі та залучення для цього академічних кіл. Таким чином, для розвитку туризму в регіонах України необхідна суттєва державна підтримка, активна участь місцевої влади в організаційній роботі та наявність освіченого населення, зацікавленого туристичним бізнесом.

Навіть за достатньо високого рівня надання послуг порівняно з іншими природно-рекреаційними комплексами українських Карпат для розвитку Буковелю як туристичного центру необхідний комплексний підхід.

Пріоритетні заходи щодо підвищення ефективності функціонування (зокрема, прибутковості) рекреаційної сфери, розвитку внутрішнього і в'їзного туризму й готельного господарства повинні включати:

- стимулювання підприємницької активності;
- впровадження гнучкого стимулюючого податкового механізму, зокрема податкових пільг для інвесторів, які гарантують розвиток і довгострокові вкладення в туристичну готельну й санаторно-курортну індустрію;
- проведення реконструкції й модернізації санаторно-курортних, рекреаційних і туристичних установ;

– будівництво, розширення, ремонт автошляхів до природно-рекреаційних комплексів, створення відповідної інфраструктури розвитку автотуризму (зокрема, об'єктів автосервісу, закладів ресторанного господарства й торгівлі), які за рівнем функціонування наближалися б до міжнародних стандартів [51].

Україна має реальні перспективи для розвитку гірськолижних курортів. Мова йде про Карпатський регіон, де висота вершин досягає 2000 м. Сніговий покрив утримується півроку, а в окремих місцях – до 8 місяців.

Заходами щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму, передбачено:

- визначення земельних ділянок для створення відповідної туристичної інфраструктури, у тому числі для облаштування гірськолижних трас;
- створення гірськолижних центрів на горі Красія, полонині Драгобрат, Воржавських полонинах, місцевості Синяк;
- створення гірськолижного курорту з центром у с. Поляниця (Болехівська міськрада Ів.-Франківської обл.);
- створення гірськолижного курорту з центром у с. Розлуч Турківського району та гірськолижної станції поблизу сіл Тисовець, Козлова, Плав'є, Тухля, Гребенів, Нижня та Верхня Рожанка Сколівського району Львівської обл.

Перспективною можна вважати гору Писана (1235 м), розташовану недалеко від Славського. За своїми рельєфними параметрами вона не поступається Тростяну. Тут вже монтується сучасна крісельна дорога вітчизняного виробництва (Харків). Ще одним цікавим місцем є гора Рожанка, де хороші рельєф і засніженість. Але її освоєння (прокладка доріг, інфраструктура) вимагає значних (десятки мільйонів доларів) інвестицій.

Спортивна база «Тисовець» розташована в 32 км від міста Сколе, в 120 км від Львова, на висоті 1020 м над рівнем моря. Дорога-серпантин веде наверх все вище і вище, і за перевалом погляду відкривається долина в

мовчазному оточенні гір, покритих струнками, чарівної краси смереками. Сніг тут випадає з початку листопада і лежить до кінця квітня. Тому в Тисовці ідеальні умови для занять зимовими видами спорту: біатлон, фристайл, могул гірськолижними спусками. Специфіка "Тисовця" пояснюється тим, що він був побудований як спортивна база Радянської Армії. Статус армійської бази збережений і понині, хоча на території і побудований комерційний комплекс котеджів. За даними керівництва, комплекс щорічно приймає близько 35 тисяч туристів.

Одноразово на базі можуть відпочити 600 осіб, без урахування тих, хто приїжджає на один день. Від житлових корпусів прямо до гірськолижної траси протягнута канатна дорога довжиною 1,5 км. Схил обладнаний бугельними підйомниками по 800 м. Поруч з котеджами є широкий пологий спуск з бугелем 400 м для початківців.

«Тисовець» в основному орієнтований на представників середнього класу. Він компактний і порівняно однорідний. Та обставина, що «Тисовець» не може скинути тягар військово-тренувальної бази, і його віддаленість від населених пунктів, зводить до нуля можливість зовнішніх істотних капіталовкладень.

Неподалік від Тисовця, в селі Орянчік, знаходиться гірськолижний комплекс «Звенів». Це порівняно невеликий проект, забезпечений двома бугельними підйомниками і невеликим готелем на 30 місць. Однак комплекс в сезон відвідує понад 25 тисяч любителів зимових видів спорту, в основному за рахунок туристів вихідного дня зі Львова. На Львівщині на лижах можна покататися в селі Тисовець (Сколівський район), селі Розлуч та місті Турка (Турківський район). Сезон – з грудня по березень. Найактивніше курорти Львівщини відвідують кияни, жителі Західної України та поляки. Враховуючи постійне зростання популярності й моди на гірськолижний спорт, а також беручи до уваги виняткові особливості (наявні унікальні природні ресурси і значну освоєність), розвиток туризму в Карпатському

регіоні надзвичайно перспективний та економічно доцільний. Безперечно також, що активний розвиток цього виду туризму в Карпатах сприятиме й підвищенню міжнародного авторитету Української держави.

Незважаючи на природну привабливість, легку транспортну доступність, умовно помірні ціни, відсутність мовного бар'єру та інші принади «зелених легенів Європи», більшість українців, закоханих у гірськолижний спорт, все ж віддають перевагу подорожам за кордон – у сусідні Словаччину, Польщу та більш віддалені Туреччину та Австрію. На природне запитання, чому ж вони не обирають українські Карпати, наші співвітчизники резонно відповідають: замало інформації про курорти, їх реклами, нерозвинена інфраструктура, низький рівень сервісу, зумовлений майже повною відсутністю конкуренції. Та й, зрештою, елементарна інерція подорожей за кордон, укорінена в думці «там краще», яка, в свою чергу, ґрунтується на масовій рекламі вітчизняних туроператорів.

Цікавий і, вочевидь, корисний відповідний досвід наших західних сусідів – Польщі та Словаччини, а також за чорноморської Туреччини.

Польсько-Словацькі Татри – приклад двосторонньої моделі розвитку гірськолижного туризму. Так, у Польщі (зокрема курорт Закопане) йому дала поштовх продумана державна політика, яка була орієнтована на зовнішній попит. Держава надала колосальну підтримку малому і середньому бізнесу, вручивши їм розвиток матеріальної та спеціалізованої транспортної інфраструктури. Словаччина, чиї традиції розвитку гірськолижного туризму сягають ще часів соцтабору, втратила свої позиції з розпадом країни і, не маючи централізованої підтримки держави, орієнтується у своєму розвитку на приватну ініціативу, віддавши готелі та підйомники до рук акціонерним товариствам. Гірськолижний туризм розвивається тут значно повільнішими темпами, ніж у сусідній Польщі, хоча країна має більший природно-ресурсний потенціал [16].

Яскравий приклад активної підтримки розвитку туризму державою – Туреччина. Турецька модель – приклад ринкової орієнтації, де, з одного боку, внутрішній попит дав поштовх розвитку гірськолижних центрів місцевого значення, а з іншого – зростання зовнішнього попиту на відповідний вид туризму став каталізатором створення нових альтернативних гірськолижних курортів, орієнтованих на міжнародний ринок. Усі готелі в гірськолижних центрах побудовані за кошти приватних підприємців. При цьому з часу побудови нового готелю держава звільняє господарів від податків на термін від п'яти років і надає значну підтримку в рекламі вітчизняного турпродукту на міжнародному ринку.

Експерти зазначають: вихід України на світовий ринок з конкурентоспроможним «гірськолижним» продуктом значною мірою визначатиметься перспективністю політики соціально-економічної реконструкції регіону. Практична реалізація такої грамотної політики забезпечила б необхідні соціально та екологічно орієнтовані зміни у всіх галузях господарства вітчизняного Карпатського регіону. Рекреаційний потенціал Карпатського регіону унікальний та привабливий для туристів. Це підтверджують могутні ліси, унікальна флора та фауна, надзвичайні гори, лікувальні ресурси, величезна кількість історико-культурних пам'яток. Для подальшого розвитку регіону, нагальною потребою є розробка стратегій, де були б окреслені основні напрями розвитку. Аргументами на користь цього рішення є:

- наявність унікальної природно-ресурсної бази (тут нараховується більш як 800 джерел мінеральних вод з лікувальними властивостями, багато з яких – унікальні в своєму роді) [28];
- потужний потенціал для можливостей розвитку найрізноманітніших видів туризму (ландшафтне різнобарв'я, надзвичайно багата історико-культурна спадщина);
- вдале розташування (Карпати знаходиться в самому серці Європи);

– порівняно збережена екологічна цілісність регіону, природа Карпат зазнала менших втручань, ніж інші регіони України, а в багатьох місцевостях природа взагалі зберегла свій первозданий вигляд, що є важливим для розвитку рекреації та туризму);

– високі показники інвестиційної привабливості.

Напрямів розвитку туризму в Карпатському регіоні – безліч. Проте для цього необхідна значна кількість інвестицій, а також грамотна маркетингова політика. Перспективним напрямом є один із різновидів гірського туризму – екологічний туризм. Тут його можна розвивати не тільки на природоохоронних територіях. Цей вид туризму, напевне, найпростіше розвивати в умовах відсутності достатньої кількості фінансів.

Об'єктами екотуризму є природні та природно-антропогенні ландшафти, визначні пам'ятки, а також унікальна самобутня культура регіону. Екотуризм може наповнювати місцеві та державні бюджети. А на багатьох територіях він може стати спеціалізацією, конкуруючи з виробничо-господарською діяльністю, що наносить шкоду природі [34]. Також до перспективних напрямів можна віднести пригодницький туризм. Тим паче, що його можна розвивати на вже існуючій рекреаційно-туристичній базі. Об'єктами цікавості цього напрямку є історико-культурні об'єкти, а також гори, печери, каньйони та озера. Безперечно, необхідно розвивати пізнавальний туризм, а також спортивні види туризму. Наприклад, лижний, водний, кінний, альпінізм, пішохідний та інші активні й пасивні види.

В лідерах розвитку має бути також сільський зелений туризм. Він може бути одним із самих актуальних для Карпат. Адже тут дуже багато сільських поселень у неймовірних природних куточках. Розвиток такого виду туризму також вирішить проблему зайнятості сільських мешканців. До перспектив розвитку також відносимо подальший розвиток засобів розміщення, лікувальних та оздоровчих установ. Це посприятиме появі нових туристичних продуктів.

Президент України Володимир Зеленський підписав указ щодо стимулювання економічного і туристичного розвитку Карпатського регіону. Указ «Про розвиток регіону українських Карпат» № 543/2019 від 22 липня [3]. Документ спрямований на стимулювання соціально-економічного розвитку, підвищення інвестиційної привабливості, розбудови рекреаційного, туристичного та етнокультурного потенціалу регіону українських Карпат.

Розпорядженням КМУ від 3 квітня 2019 р. № 232 – р «Про схвалення Концепції розвитку гірських територій українських Карпат» затверджено Концепцію [4]. Метою Концепції є визначення пріоритетів розвитку гірських територій, а також створення необхідних передумов, які б сприяли розвитку українських Карпат, підвищення конкурентоспроможності регіону на вітчизняному та світових ринках, покращення якості життя місцевого населення. Концепцію планується реалізувати протягом 2019 – 2027 років.

Реалізація Концепції націлена на ефективний територіальний розвиток Карпат та забезпечить:

- нівелювання диспропорцій в регіональному розвитку;
- покращення співпраці в регіоні, шляхом розвитку рекреації та туризму, збереження та охорони природної та історико-культурної спадщини;
- розвиток регіону шляхом залучення інвестицій до привабливих територій;
- покращення транспортної та інформаційної доступності в регіоні;
- охорону довкілля шляхом раціонального природокористування;

В таблиці 3.1 виокремлено певні заходи щодо перспективного розвитку гірського туризму в Україні, які необхідно розробити та здійснити (див.табл 3.1).

Таблиця 3.1 – Заходи щодо розвитку гірського туризму в Україні (розроблено та узагальнено автором)

Перспективні напрями розвитку гірського туризму	Заходи щодо розвитку гірського туризму
1	2
1. Для формування конкурентної економіки	– забезпечення розвитку економічно ефективних видів діяльності за допомогою інноваційних технологій; – сприяння розвитку державно-приватної співпраці щодо будівництва та покращення інфраструктури; – розробка та забезпечення впровадження економічних проектів із пріоритетних напрямів розвитку; – утворення кластерів та інших ефективних організаційних форм господарської діяльності; – сприяння розвитку транскордонного, а також міжрегіонального співробітництва.
2. Для створення умов розвитку інфраструктури:	– розробка схеми планування гірських територій, в яких враховані всі нюанси населення, розвиток рекреації та туризму, збереження природної та історико-культурної спадщини; – забезпечення розвитку зв'язку, транспортної інфраструктури та комунікацій; – розвиток до рівня європейських стандартів автошляхів та мостів, покращення дорожньої інфраструктури; – створення вздовж автошляхів та велодоріжок сервісу, зокрема майданчиків для відпочинку, пунктів харчування
3. Щодо розвитку туризму	– створення єдиної державної мережі у сфері туризму, шляхом розвитку такої мережі у регіонах; – збереження й охорона історико-культурної спадщини, традиційних промислів, підтримка виробництва та реалізації місцевих виробів, збереження місцевої архітектури та ін.; – сприяння розвитку екологічного туризму в Карпатському регіоні; – контроль за дбайливим та раціональним використанням рекреаційних ресурсів;

Продовження таблиці 3.1

1	2
	– створення нових та оснащення діючих туристичних маршрутів поряд з визначними історико-культурними та архітектурними пам'ятками; – розвиток територій та інфраструктури, враховуючи особливості гірських територій, охорона місць, що мають виняткове значення для рекреації та туризму; – популяризація Карпат як атрактивного туристичного регіону з метою збільшення туристичних потоків; – розвиток транскордонного співробітництва для розвитку туризму; – доступність інклюзивного туризму; для забезпечення екологічної безпеки; – розвиток екологічної мережі; – сприяння відновленню лісів;

	– збереження, раціональне використання та відновлення біоти та ландшафтного різноманіття на території Карпат; – запобігання забрудненню територій; – покращення санітарно-гігієнічного стану територій; – будівництво та покращення технічних споруд, що протидіють стихійним лихам та зменшують завдану ними шкоду; – запобігання рекреаційній деградації територій.
--	---

Карпатський регіон сьогодні має значну державну підтримку, розроблені законопроекти щодо розвитку регіону, є секторальна підтримка ЄС, виділяються кошти для ефективного розвитку територій.

Отже, розвиток гірського та його окремого напрямку, екотуризму є основними перспективними напрямками розвитку туризму в Карпатському регіоні. Варто впроваджувати також і інші різновиди гірського туризму (наприклад, пригодницький чи екстремальний). Також необхідно сприяти залученню іноземних туристів до регіону.

ВИСНОВКИ

Туризм – це не тільки відпочинок, а й пошук нових вражень, отримання естетичного задоволення, фізичний розвиток, загартування і самовдосконалення в будь-якому віці. Гірський туризм не є винятком. Тут лише додається навантаження – подолання складних гірських рельєфів, підйом по схилах, сходження на гребені і піки, прохід по льодовиках і сніжних схилах, переправа через холодні водні потоки тощо. Гірським туризмом називається вид туризму, що полягає в подоланні групою людей маршруту, прокладеного на висоті більше 3 км над рівнем моря. До цього виду туризму відносять кілька видів активного відпочинку таких, як скелелазіння, сплав по гірських річках, вивчення гірських порід, екологічний туризм. Всі експедиції проходять в умовах високогір'я.

Часто гірський туризм плутають з альпінізмом. У них багато спільного, однак, стверджувати, що це одне і те ж не можна. Головна відмінність полягає в тому, що мета альпініста – сходження на вершину, а гірського туриста – проходження перевалів певної складності. Гірські туристи не шукають легких шляхів: в експедиціях постійно зустрічаються перешкоди. Пересуваються мандрівники за допомогою м'язової сили. Гірська природа відрізняється від рівнинної. Своєрідність гір в їх вираженій вертикальній кліматичній поясності, що характеризується розбіжністю ознак для літньої пори року, тому мандрівників чекає різноманітність неповторних вражень.

Головною перешкодою для пересування по високогір'ю виступає негода і мінливість рельєфу. У них же криється причина небезпечних для туристів явищ. Жителі, які раніше не піднімалися в гори, вимагають певного пристосування або акліматизації в нових умовах. В першу чергу організм адаптується до недостатнього обсягу кисню в повітрі. Для цього буде потрібно близько 5 днів. За цей час учасники подорожі відчують втому, нездужання, втрату апетиту і недосип, що зникає після сну і відпочинку.

Гірський туризм потребує гарної фізичної підготовки, стійкості до зниженого атмосферного тиску і підвищеної сонячної радіації. Турист повинен оволодіти прийомами пересування, спеціальною тактикою проходження маршрутів і засобами страхівки. Складність і категорію маршруту визначає число і висота гірських перевалів – це основна перешкода гірського походу. Чим більше турист подолав подібних перешкод, тим більше його досвід.

Один із різновидів гірського туризму – гірськолижний туризм, що належить до спеціальних видів туризму, оскільки є комбінованим видом туризму і включає елементи наступних видів лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний любительський, екологічний туризм. Гірськолижний туризм – яскраво виражений сезонний вид туризму. На створення турпродукту гірськолижний туризм відноситься до капіталомістких і трудомістких видів туризму. Даний вид туризму має цілий ряд особливостей, що відрізняють його від інших, більш простих, видів. Насамперед, необхідно відзначити особливості засобів розміщення в гірськолижному туризмі. Розміщення передбачено в спеціалізованих готелях типу гірських шале, архітектурно вписаних в навколишній пейзаж. Поблизу готелів обов'язкова наявність підйомників. Підйомники діляться на кілька типів: бугелі, крісельні, кабіни, гондольних. Готелі розташовані поблизу гірськолижних трас. За ступенем складності траси діляться на зелені, сині, червоні, чорні. У гірськолижному туризмі велику роль у вартісному відношенні грає асортимент додаткових послуг: послуги інструктора, прокат спорядження, ski pass. Особливе значення для гірськолижного туризму має медичне страхування. Як правило, страхова премія в 2,5 рази більше, ніж при звичайних видах туризму. Незважаючи на те, що гірськолижний туризм відноситься до досить дорогих видів туризму, з кожним роком зростає число туристів, які захоплюються цим видом.

Соціально-економічна система України вступила в новий етап свого розвитку, одним із показників є зміна споживчих настроїв у бік вітчизняних виробників. Ця ситуація стосується і споживання туристичних продуктів. Природно-рекреаційні комплекси України реагують на підвищення попиту розширенням та збільшенням видів туризму, кількістю рекреаційних послуг, розвитком елементів інфраструктури. У 2020 році цю тенденцію посилила пандемія світового масштабу, більшість населення було позбавлено альтернативи вибору місця рекреації. Відпочинок в Україні користується все більшим попитом, чому сприяє розвиток туристичної інфраструктури.

У наш час туризм, будучи однією з найбільш прибуткових галузей світової економіки, має важливе соціальне та економічне значення: приводить до збільшення доходу, створює нові робочі місця, розвиває галузі економіки, пов'язані з виробництвом туристичних послуг, допомагає в розвитку соціальної і виробничої інфраструктури в туристичних центрах, активізує діяльність центрів промислів і розвиток культури, забезпечує якісне зростання рівня життя місцевого населення. Не є винятком і гірськолижний туризм, котрий відноситься до екстремальних видів туризму та активно розвивається в багатьох країнах світу.

Перспективи розвитку природно-рекреаційних комплексів українських Карпат насамперед пов'язані з удосконаленням туристичної інфраструктури, якісним маркетингом та управлінням. Експерти зазначають, що вихід України на світовий ринок із конкурентоспроможним «гірськолижним» продуктом значною мірою визначається перспективністю політики реконструкції регіону. Практична реалізація такої політики забезпечить необхідні соціально, економічно та екологічно орієнтовані зміни в галузях господарства Карпатського регіону.

В Україні цей вид туристичної індустрії активно розвивається, але українські гірськолижні курорти все ще не можуть конкурувати із західними аналогами, що актуалізує розроблення якісних турів для українських

споживачів у гірські райони. Разом з тим українським туроператорам слід мати на увазі, що, оскільки гірськолижний туризм у Карпатах розвивається високими темпами, в найближчі роки слід очікувати певної переорієнтації туристських потоків відповідно у бік природно-рекреаційних комплексів українських Карпат. Фірмам, що орієнтуються на зовнішній ринок, доцільно підвищувати якість туристичних маршрутів, пропонуючи вітчизняним споживачам привабливі умови відпочинку на гірськолижних туристичних курортах.

Наявність таких гірськолижних комплексів, як «Буковель», «Славське», «Драгобрат», «Плай», дозволяє говорити про те, що вітчизняні лижники можуть покататися на лижах в рідній країні. А траси, незважаючи на глобальне потепління, будуть «засніжені» – адже це головний фактор бізнесу – успіху для всіх власників трас і підйомників. Нарешті, відносна дешевизна українських курортів та відсутність віз приваблюють туристів з ближнього зарубіжжя, нехай навіть українські Карпати дещо невисокі і тут не побудуєш таких довгих трас, як в Альпах.

Вже розроблено концепцію розвитку Карпат як центру гірського відпочинку в рамках «Концепції розвитку гірських територій українських Карпат». Це дозволить уникнути хаотичного будівництва і можливостей для зловживань. Але для цього потрібні генеральні плани забудови та розвитку гірськолижних курортів, а ними повинна займатися обласна влада. Враховуючи постійне зростання популярності й моди на гірськолижний спорт, а також беручи до уваги виняткові особливості (наявні унікальні природні ресурси і значну освоєність), розвиток туризму в Карпатському регіоні надзвичайно перспективний та економічно доцільний. Безперечно також, що активний розвиток цього виду туризму в Карпатах сприятиме й підвищенню міжнародного авторитету Української держави.

Експерти зазначають: вихід України на світовий ринок з конкурентоспроможним «гірськолижним» продуктом значною мірою

визначатиметься перспективністю політики соціально-економічної реконструкції регіону. Практична реалізація такої грамотної політики забезпечила б необхідні соціально та екологічно орієнтовані зміни у всіх галузях господарства вітчизняного Карпатського регіону.

До пріоритетних напрямків розвитку можна віднести формування конкурентної економіки гірських територій; розбудова транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури; розвиток туристичного потенціалу; забезпечення екологічної безпеки.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>. (дата звернення: 21.11.2021)
2. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15.02.1995 № 56/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-вр>. (дата звернення: 12.11.2021)
3. Указ Президента України №543/2019 «Про розвиток регіону українських Карпат». – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5432019-28753>. (дата звернення: 21.11.2021)
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 232-р «Про схвалення Концепції розвитку гірських територій українських Карпат». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2019-р>. (дата звернення: 11.11.2021)
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року». – URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/249826501>. (дата звернення: 15.11.2021)
6. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебник. М. : Аспект Пресс, 2002. 470 с.
7. Ангелова Е. А., Кугушева Т. В. К вопросу об особенностях и условиях развития экстремального туризма. *Третья международная заочная научно-практическая конференция «Туризм в современном мире. Проблемы и перспективы»* : сб. тр. науч.-практ. конф. Тула : Тульский государственный университет, 2015. С. 10–14.
8. Андрусак М., Тимошенко Л. Профілактика гірської хвороби у туристів. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (12-13 трав. 2016 р.). Львів, 2016. С. 335–339.

9. Арахадов Ш. Г. Содержание и методика базовой подготовки в горном туризме : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Махачкала, 2011. 22 с.
10. Аюбов Э. Н. Опасности в горах : монография. М. : ФГБУ ВНИИ ГОЧС (ФЦ), 2016. 108 с.
11. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
12. Беркович В. І. Тенденції та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Закарпатській області. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2. С. 218–224.
13. Биржаков М. Б. Введение в туризм. СПб. : Издательский дом Герда, 2007. 576 с.
14. Бочурова С. С. Горный туризм. Польза здоровью и особенности горного туризма. *Инновационные процессы в научной бреду* : сб. тр. науч.-практ. конф. Новосибирск, 2016. С. 27–28.
15. Голуб Т., Капаціла В. І., Мороз О. Ф. Стан та проблеми розвитку гірськолижного туризму. *Перспективи розвитку технологій оздоровчого б харчування. Спортивний туризм та здоровий спосіб життя* : матеріали студент. наук.-практ. конф. Львів, 2008. С. 63–66.
16. Гонгало П. Ф. Проблеми відтворення ресурсного комплексу України. К. : Економіка і Екологія, 2004. 250 с.
17. Горный туризм: особенности, снаряжение, виды, безопасность. – URL: <https://zclub-caspian.ru/turizm-statii/gornyj-turizm-osobennosti-snaryazhenie-vidy-bezopasnost-foto-video/.html>. (дата звернення: 19.11.2021).
18. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм : навч. посіб. Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2009. 304 с.
19. Гранильщикова Ю. В., Вейцман С. Г., Шимановский В. Ф. Горный туризм. М. : Физкультура и спорт, 1966. 112 с.

20. Державна служба статистики України: Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> .(дата звернення: 19.11.2021).
21. Друк В. Розвиток гірського туризму як складова державної туристичної політики України. *Збірник наукових праць "Державне управління та місцеве самоврядування"*. 2012. Вип. 1 (12). С. 127–137.
22. За оцінками МКПІ щодо втрати імпорту та експорту послуг, пов'язаних з подорожами, від пандемії. URL: <https://mkms.gov.ua/news/3733.html>. (дата звернення: 19.11.2021).
23. Заневська Л. Інформаційні аспекти підготовки фахівців з гірського туризму. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2005. Вип. 9 , Т. 3. С. 196–201.
24. Ілляшенко І. О., Богославець О. Г., Бойко Н. О. Природно-рекреаційні комплекси українських Карпат. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 6 (23). С. 171–175.
25. Имангулова Т. В., Нусупова Л. С., Закирьянов Б. К. Горный туризм как вид активного отдыха. *Теория и методика физической культуры*. 2018. № 4 (54). С. 135–141.
26. Кабушкнн М. Менеджмент туризма. Мн. : Экоперспектива, 1999. 303 с.
27. Карнацевич И. В. Причины несчастных случаев, опасные ситуации и природные явления в туристских походах. *Омский научный вестник*. 2007. № 4. С. 201–203.
28. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: Монографія у 8 томах. Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В. С. Кравців. Львів, 2013. 336 с.
29. Квартальнов В. А. Туризм : учебник. М. : Финансы и статистика, 2002. 320 с.
30. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник. Чернівці : Книги-XXI, 2016. 300 с.

31. Ковешніков В. С., Ліфіренко О. С., Стукальська Н. М. Питання класифікації в сфері туризму. *Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал*. 2016. № 6. С. 29–31.
32. Косовський Р. Лижний туризм як форма рекреаційно-оздоровчої діяльності. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення* : матеріали II Регіон. наук.-практ. конф. Львів : ЛДІФК, 2000. С. 46–47.
33. Кусков А. С., Джаладян Ю. Основы туризма: учебник. М.: КНОРУС, 2008. 400 с.
34. Максимів Л. І., Гарматій Т. А., Бець М. Т. Соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2020. Вип. 20. С. 149–161.
35. Мандюк Н. Л. Територіальна та функціональна структура гірськолижного туризму Карпатського регіону України. *Вісник Львівського університету: Сер.: Географічна*. 2013. Вип. 43, Ч. 1. С. 221–226.
36. Маринов Б. А. Проблемы безопасности в горах. М.: Физкультура и спорт, 1981. 208 с.
37. Михайленко Т. І., Молочко М. А., Вавулова О. В. Проблеми і перспективи функціонування гірськолижних курортів Карпатського регіону. *Географія та туризм*. 2015. Вип. 33. С. 110–122.
38. Нарута Я. С., Ноликов В. Б. Экстремальный туризм: определения, виды, технология организации экстремальных маршрутов. *Международный студенческий научный вестник*. 2016. № 6. С. 145–147.
39. Науменко С. Е. Горная болезнь: учебное пособие. Новосибирск, 2018. 72 с.
40. Органи державної влади в Україні: структура, функції та перспективи розвитку : навч. посіб. / кол. авт.: Нижник Н. Р., Дубенко С. Д., Плахотнюк Н. Г. та ін. ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: НІЧЛАВА, 2003. 288 с.

41. Офіційний сайт гірнолижного курорту «Буковель». URL: <http://bukovel.com> .(дата звернення: 19.11.2021).
42. Пал Л. А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюб. К.: Основи, 1999. 422 с.
43. Приварникова І. Ю., Лисиця Я. М. Туризм як рушійна сила розвитку ринку обладнання для активного відпочинку в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 1. С. 31–35.
44. Рогова І., Байцар Р. Критерії оцінювання гірськолижних послуг споживачем. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2004. С. 38–40.
45. Рубис Л. Г. Медицинская помощь в туристских походах. *Инновационные и социальные процессы физической культуры*: сб. тр. междунар. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург, 2016. С. 256–263.
46. Сагынтай кызы Э. Горный туризм: учебное пособие для студентов. Каракол, 2006. 264 с.
47. Сычева Н. В. Классификация видов туризма. *Теоретические и прикладные исследования социально-экономической системы* : материалы I научно-практической конференции от 27.09.2009. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/sycheva2.htm. (дата звернення: 19.11.2021).
48. Таалайбек К. А., Джолборсова Ж. К. Роль горного туризма в экономическом развитии горных регионов Кыргызстана. *Вопросы устойчивого развития общества*. 2021. № 1. С. 12–16.
49. Томилин К. Г. Подготовка специалистов для сферы туризма: мировой опыт. *Наука и туризм: стратегии взаимодействия*. 2015. № 4. С. 123–127.
50. Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 18 – 20 жовт. 1999 р., м. Київ. К.: КУТЕП, 1999. 268 с.
51. Цибух В. Туризм в Україні. *Економіст*. 2016. № 6. С. 35–37.

52. COVID-19 RESPONSE: 96 % of global destinations impose travel restrictions, World Tourism Organization (UNWTO) reports. URL: <https://www.unwto.org/news/covid-19-response-travel-restrictions>. (дата звернення: 17.11.2021).

53. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/>. (дата звернення: 17.11.2021).